TÜRKSOY YAYINLARI NO: 1
ISBN 975 - 7213 - 00 - 4
95.06.Y.0297.1

WILHELM RADLOFF

MANAS DESTANI

KIRGIZ TÜRKÇESİ METİN – TÜRKİYE TÜRKÇESİ ÇEVİRİ

Yayına hazırlayan:
Prof. Dr. Emine Gürsoy - Naskali

Birinci Baskı 1995
5000 Adet Basılmıştır

ISBN 975 - 7213 - 00 - 4
95.06.Y.0297.1

KAMER MATBAACILIK
Tel: 229 87 67 ANKARA

MANAS DESTANI

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

TÜRKSOY (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi Genel Müdürlüğü), Türk kültürünü, sanatını, tarihini, kültür ve sanat ürünlerini, tarihi mirasını ve değerlerini araştırmak, korumak, Türk cumhuriyetleri arasında kültür ve sanat ilişkilerini geliştirmek ve ortak faaliyetler düzenlemek, tanıtıcı yayınlar yapmak amacıyla kurulmuş uluslararası bir teşkilattır. TÜRKSOY Türk Dil Konuşan Ülkeler Kültür Bakanlarının İstanbul, Bakü ve Almatı'da yaptıkları Bakanlar Konseyi toplantılarında alınan kararlar neticesinde 12 Temmuz 1993'te Azerbaycan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenistan'ın tarafından kurulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti ve Tataristan Cumhuriyeti de TÜRKSOY üyesidir.

Türk kültürü araştırılmalı, korunmalı, tanıtılmalı ve gelecek nesillere devredilmelidir. Bu amaca hizmet etmek üzere TÜRKSOY, Türk kültürünün temel eserlerini yayınlamayı, böylece bu eserlerin araştırılmasını, korunmasını, tanıtılmasını ve gelecek nesillere devredilmesini programına almıştır. TÜRKSOY'un ilk yayını olan Manas Destanı, Kırgız sözlü halk edebiyatının en güzel örneğini ve Kırgız kültürünün temel kaynağını teşkil eder. Bu destan, Kırgız halkının bağımsızlık mücadelelerinin yanısıra, Türk destanlarındaki mitolojik özellikleri ve Şamanizm unsurlarını içermektedir. Manas'ın kırk yiğidinin kırk Türk boyunu temsil ettiği dikkate alınırsa, Manas Destanı sadece Kırgız Türklerinin değil, bütün Türklüğün bir ansiklopedisidir;

İslamiyetten çok önce yaratıldığı anlaşılan Manas Destanı'nın ruhunu: özgürlük, bağımsızlık ve millet olma kavramlarının yanısıra ahlaki ve estetik değerler oluşturmaktadır. Destan, bu özelliği ile güncelliğini korumuş, Kırgız halkının kültürel hayatının devamlılığını sağlayarak bugünkü bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Bu nedenle, yayın faaliyetimizi 1995'te 1000. yıl kutlamalarını yapacak olduğumuz Kırgız Türkçesi sözlü edebiyatının bir şaheseri olan Manas Destanı ile başlatmaktan ve Sayın Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'nin büyük emek ve itina ile yayına hazırlamış olduğu Manas Destanı'nı Türk dünyasına sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye Türk kültürüne yaptığı bu hizmetten dolayı teşekkür ediyoruz.

Polad Bülbüloğlu
TÜRKSOY Genel Müdürü
Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür Bakanı

MANAS DESTANI

GİRİŞ

Kırgız Türklerinin milli destanı olan Manas destanı dünya edebiyatının sayılı şaheserleri arasında yer alır. Ayrıca, dünyanın en uzun destanı olmak gibi bir özelliği de vardır. Manas adı, bu destanın kahramanının adıdır; destan, kahramanının adıyla anılır, destanı söyleyen ozanlara da manasçı adı verilir. Manasçılar çocuk yaşta talime girerler. Manas destanını okumak bir sanat, bir meslek sayılır. Bu edebiyat abidesini gözle okuyarak duyulan heyecan ve takdirin yanı sıra bir de bir manasçıdan dinlemek ve o ses ahenginin büyüsünü tatmak gerekir.

Kırgızların yurdu Orta Asya'dır. Eski dönemlerde Kırgızlar Orta Asya'nın başka yerlerinde yaşamışlarsa da bugünkü yurtları Tanrı dağlarının kuzeyidir. Kırgızistan, kuzey doğuda Issık gölünü içine alır, Kırgızistan'ın kuzey hudutlarında Çu ve Talas nehirleri akar. Kırgızistan Cumhuriyetinin güneyinde Çin Halk Cumhuriyeti bulunur. Çin'in bu bölgesinde Doğu Türkistanlı Türkler oturur. Güney batıda Tacikistan Cumhuriyeti, batıda Özbekistan Cumhuriyeti, kuzeyde Kazakistan Cumhuriyeti yer alır.

Sovyetler Birliğinin çözülmesinden sonra 1991'de eski Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu tarihten beri de Kırgızistan Cumhuriyeti, bağımsız bir devlet kimliği ile Birleşik Devletler Topluluğu içerisinde kendi iradesini ifade etmektedir. Başkenti Bişkek'tir. Sovyet döneminde başkente Frunze denilmekteydi.

Kırgızların tarih sahnesine çıkmaları, çok eski tarihlere dayanır. Kırgızlardan ilk olarak Çin kaynakları MÖ 3. yüzyılın hadiselerini anlatırken söz eder. MÖ 2. yüzyılda yazılan bu kaynaklar Kırgızlardan Gekün adıyla bahseder. Daha sonraki yüzyıllarda bu kaynaklar Kırgızları Gengün, Kigu, Hegu, Giegu diye adlandırır. Çin kaynaklarındaki ilk bilgilere göre Kırgız topraklarını Hunlular ele geçirmiş fakat Kırgızlar Hunlulara karşı tekrar tekrar isyan etmişlerdir. Hun İmparatorluğunun parçalanmasından sonra MS 6. yüzyılda Yenisey nehrinin çıkış noktasında kendi devletlerini kurmuşlardır. Daha sonra MS 7. yüzyılda Göktürk devletine bağlanmaya mecbur kalmışlardır. Göktürklerin Orhun yazıtlarında Kırgızların iç savaşa sebep olan isyankar tutumundan söz edilir. Göktürk devleti, Uygur, Basmıl ve Karluklar tarafından yıkılır. Başa Uygurlar geçer. 8. yüzyılın ortalarında Kırgızlar Uygurlara mağlup düşer ve Uygur devletinin idaresi altına girerler. Kırgızlar Uygur idaresi altına girdiyseler de 820-840 yılları arasında Uygurlara karşı isyan ederler ve nihayet 840 yılında Uygur devletine son vererek kısa bir süre için güney Sibirya ve merkezi Asya'nın hakimi olurlar, idareleri altında bulunan topraklar kuzey

doğuda Baykal gölünden güneyde Çin sınırlarına, güney batıda Tanrıdağları'nın güneyine kadar uzanır.

Kırgızlar 1207'de Cengiz Hanın hükmü altına girerler, Altay ve İrtiş nehirleri boyuna yerleşirler. Önce Cuci ulusuna sonra da Çağatay ulusuna tabi olurlar. 14. yüzyılın ortalarından 15. yüzyılın sonuna kadar Moğolistan devletine bağımlılıkları devam eder ve bu zaman içinde Moğolistan devletinin en kuzey doğu bölgelerinde yani Balkaş gölü civarında ve İrtiş nehri boyunda otururlar. 16. yüzyılın başında Moğolistan devleti yıkılınca Kırgız boyları Alatoo dağlarına yerleşirler ve kendi boy teşkilatlarını kurarlar. Kırgızların mekanı bugün de bu bölgedir. 14. yüzyıldan önceki dönemler için Kırgızların tarihi ile bugünkü Kırgızistan topraklarının tarihini bir saymamak gerekir.

Daha sonraki yıllarda Çarlık Rusyasının hakimiyetine karşı direnirler fakat 1876'da Ruslar Hokand'ı alınca Kırgızlar da Çarlık Rusyasına tabi olurlar. 1897 Endican isyanı ve 1916 isyanı ile Ruslara karşı direniş devam eder. 1917 Bolşevik ihtilali ile Kırgızlar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine dahil olurlar.

Manas destanının veya Manas destanındaki hadiselerin hangi dönemlere ait olduğu konusu tartışmalıdır. Bazılarına göre buradaki hadiseler Hun dönemine bağlanmalıdır. Daha gerçekçi bir yaklaşımla destanın tarihi zeminini 9. yüzyıl sonrasına bağlamak daha doğru olur. Cüveyni'nin Tarih-i Cihan Güşa'sında belirtildiği gibi 1120'li yılların sonunda Karahitaylar Orta Asya'ya geldikten ve Karahanlıları ele geçirdikten sonra Kırgızlara asker gönderirler. Büyük bir ihtimalle bu dönemin olayları Manas destanının tarihi kaynağıdır. 16. yüzyılda yazılmış olan *Mecmaü't-tevarih*'te Manas'tan Toktamış hanın arkadaşı olarak söz edilir; yani Manas, tarihi bir şahsiyet olarak tanıtılır. Manas destanının sona erdiği tarih dönemini ise 1750 yılına yani Oyrat Cungar devletinin yıkıldığı yıla yerleştirmek gerekir. (Kırgız tarihi ile ilgili bilgiler için O. Karayev, V. Ploskiv, A. Mokeyev ve diğer araştırmacıların *İstoria Kırgızkoy SSR*, Frunze 1984, I. cildine müracaat ediniz).

Türkoloji çalışmalarının öncülerinden ve temel taşlarından Wilhelm Radloff (1837-1918), Türk boylarının sözlü edebiyat örneklerini Proben adıyla anılan dev boyutlu bir derlemede toplayarak bilim dünyasına armağan etmiştir. Bu derlemelerdeki metinlerin çevirileri ve ayrıca bir de sözlüğü vardır. Kırgızca derlemeler Proben'in 5. cildinde yer alır.

Radloff'un tesbit ettiği Manas destanı Manas'ın doğumu ile başlar. İlk bölüm, Tokmak'ın güneyinde bulunan Sarı Bagış boyuna mensup bir manasçıdan 1869'da derlenmiştir. İlk önce Manas'ın soyu ve doğum yeri belirtilir (1-9), Cakıp ve Çıyırçı çocuksuzdur, baba Cakıp bir çocuk vermesi için Tanrı'ya yalvarır (10-41), yeni doğan çocuğa Manas adı verilir ve çocuğun geleceği hakkında kehanetler yapılır (42-65), beşikte iken konuşmaya başlayan Manas kafirleri yeneceğini bildirir (66-72), baba Cakıp oğlunun yetişmesi için Bakay'ı görevlendirir, ilerisi için tasarlanan iki gazanın mahiyeti anlatılır (73-149), Manas çabucak büyüyüp yiğit bir delikanlı olur ve Kaşgar'da bulunan Çinlileri haraca bağlayıp doğuya sürer (150-164).

Almambet, Er Kökçö ve Ak-erkeç arasında gelişen ilişkiye ayrılmış olan ikinci bölümün ilk kısmı (1-1131), dramatik olaylara sahnedir. Germen destanı Nibelungenleid'de olduğu gibi kimsenin karşı koyamaya cesaret edemediği yiğit bir kahraman, ev sahibinin sadakatli karısıyla birlikte olmakla suçlanmaktadır. Germen destanında ev sahibi koca işin iç yüzünü bilmekte fakat hem gururu hem de ortamın gereği hadiselere açıkça müdahale edememektedir. Kırgız destanında ise ev sahibi koca (Er Kökçö), hem kendi kıskanç mizacının hem de çevresindekilerin çevirdiği oyunun tuzağına düşer. Suçlanan yiğit Almambet'tir. Almambet, itham altında kaldığı zaman bile dengesinden şaşmaz. Oyrot asıllı Almambet soylu bir ailedendir ve başlangıçta Lamaist-Budist dinine mensuptur. Er Kökçö, Almambet'i Müslüman yapmıştır; Almambet de kafir bir han olmaktansa Müslüman bir köle olmayı yeğlediğini ifade etmiştir. Er Kökçö'nün akıllı karısı Ak-erkeç, kocasının menfaatini gözeterek Almambet'e paye vermiştir fakat Er Kökçö Almambet'in değerini takdir edememiş, Almambet'i kaçırmıştır.

Almambet'in Manas'ın yanına gelişi ikinci bölümün ikinci kısmında (1132-1862) anlatılır. Bu kısmın dramatik gücü belki birinci kısımınki kadar güçlü değildir ama bu kısmın da üç ayrı noktada doruklaşan bir dinamiği vardır. Almambet'in geleceğini haber alan Manas, geri çekilir ve yüksek bir yerden Almambet'i seyretmeye başlar. Almambet yaklaşır. Almambet'in ayağı Manas'ın çizmesinin çökerttiği izin üzerine bastığında Manas'ın ayak izinin daha büyük olduğu sabit olur, böylece iki yiğit daha karşılaşmadan Almambet ile Manas'ın ilişkisindeki güç dengesi belirlenmiş olur. Bu birinci dramatik andır. Manas'ın yiğitleri yaklaşmakta olan Almambet'in çevresini sararlar ve atının dizginlerini elinden alırlar. Almambet meydan okurcasına dizginleri yiğitlerin elinden çekip alır. Böylece Manas'ın yiğitlerinden daha kıdemli olacağı aşikar olur. Bu da ikinci dramatik andır. Üçüncü dramatik an, mucizevi bir olayla sonuçlanır: Almambet ile Manas'ın süt kardeşleri olduğunun delili olarak Manas'ın yaşlı ve kurumuş annesi Bagdı-döölöt'ün göğüslerine süt gelir.

Üçüncü bölümün birinci kısmında (1-351) Manas ve Er Kökçö karşılaşır ve dövüşürler. Bu kısım nisbeten kısadır. Manas'ın evlenmesini, ölümünü ve yeniden hayata gelişini anlatan ikinci kısım (352-2686) çok daha uzundur. Bu bölümü nakleden manasçının birinci ve ikinci bölümleri nakleden manasçılardan farklı bir üslubu vardır. Bu bölümün birinci ve ikinci kısımları arasında konu bakımından bir bağ olmamakla birlikte sadece bu iki kısımda Manas'ın Rus çarına tabi olduğu ifade edilir. Belki de bu bölümün manasçısı bazı Rus makamları memnun etmek için bu ifadeyi kullanmaktadır.

Manas ile dayısı Kökçö'nün ne sebeple dövüşe giriştikleri çok açık değildir. Sürüler bahane edilmiştir. Ama Kökçö dövüşmemek veya muhtemel bir yenilgiyi önlemek için sürülerini paylaşmayı teklif etmiştir. Fakat Manas, ya hep ya hiç düşüncesiyle uzlaşmayı reddeder. Yoksa birinci bölümün ikinci kısmında denildiği gibi Manas'ın saldırısı Almambet'in uğradığı haksızlığa bir mukabele midir? Manas ve Kökçö'nün dövüşünde şamanizm unsurları mevcuttur. Kökçö'nün fırlattığı gülle Manas'ın delinmez zırhını delip geçer. Manas kırk yiğidine seslenir, yiğitler Manas'ı

yer altı dünyasından geri getirirler. Burada, kırk yiğidin menşeini herhalde şamanizmdeki kırk kurtarıcı ruha bağlayabiliriz, Manas'ın menşeini de şamanizmin bakşısına.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı Manas'ın Rus çarına tabi olmasından söz ederek başlar. Sonra Manas'ın babası oğluna bir eş arar ve bu iş için uzun yollar kat eder. Cakıp'ın seçtiği gelin, Temirhan'ın kızıdır ve adı da Kanıkey'dir. Bir tek yerde (1479) gelin tarafının Tacik olduğu söylenir, halbuki Cakıp daha önce Taciklerden de gelin aramış ama uygun bir kız bulamamıştır. Ayrıca, Manas da çeşitli vesilelerle Tacikleri mahvedeceğini, haraca bağlıyacağını belirtmiştir. Acaba burada manasçının bir dalgınlığı mı söz konusudur?

Bu bölümde Manas'ın Közkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi kısaca anlatılır. Közkaman kelimesini herhalde Guzlara ve Komanlara işaret eden bir isim olarak düşünmeliyiz ve "Guz Koman" şekline bağlamalıyız. A. Hatto, Köz-kaman kelimesini Kaman-köz şeklinde değerlendiriyor ve "yabani domuz gözlü" manasıyla açıklıyor. Kökçö-köz kelimesini ise "Gökçe deniz taraflarında oturan Guzlar" olarak düşünmeliyiz. A. Hatto bu kelimeyi de "mavi çakal gözlü" manasıyla açıklıyor. 10. ve 11. yüzyıllarda Kırgızların Guzlarla toprak mücadelesi içinde olduğunu hatırlarsak Közkaman ve Kökçököz kelimelerinin boy ismi olmasının daha muhtemel olduğunu söyleyebiliriz. Manas'ın Közkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi konusu beşinci bölümde etraflı bir şekilde yeniden ele alınır. Manas destanında Manas üç defa ölür. İlk sefer Kökçö ile dövüşürken aldığı yara onu öldürür. İkinci sefer zehirlenme neticesinde ölür fakat her iki seferde de yeniden hayata döndürülür. Üçüncü ölümü son ve geri dönülmeyen bir ölümdür. Bundan sonra Manas'ın oğlu Semetey ve torunu Seytek'in destanı başlar. Manas destanı, Semetey ve Seytek destanları ile birlikte üçlü bir zincir oluşturmaktadır. Radloff derlemesinde Semetey bölümü ve özellikle de Seytek bölümü kısa olarak anlatılmıştır. Yakında yayına sunacağımız Seytek destanının farklı bir varyantı Seytek'in maceralarını daha geniş bir biçimde ele almaktadır.

Manas'ın ikinci ölümü üzerine duyulan üzüntüyü üçüncü bölümün manasçısı dikkatle anlatır. Manas'ın atı, doğanı ve köpeği üzüntülerini anlatırlar. Mezara girer girmez varılan öbür dünyada Manas avlanır ve bir huri kızla oyalanır. Hurinin adı Altınay'dır, Almambet'in karısının adı da budur. Bu benzerliği nasıl yorumlayabiliriz?

Üçüncü bölümün dramatik yapısı güçlü değildir fakat buna mukabil kelime hazinesi, bilhassa pahalı ve nadide kumaş isimleri bakımından çok zengindir.

Dördüncü bölüme Radloff "Bok-murun" (yani, Sümüklü burun) (1-2197) başlığını verir. Manas destanının bu bölümü "Kökötöydün aşı" (yani Kökötöy'ün cenaze yemeği) adıyla da bilinir. Müstakil bir destan hüvviyeti gösterir; Manas destanına sonradan dahil edildiğini düşünebiliriz.

Bok-murun, güçlü yiğit Er Töştük ile bir perinin oğludur. Kökötöy Bok-murun'u kendine varis göstermiştir. Kökötüy'ün ölümünden sonra, adet olduğu üzere, Bok-murun bir cenaze yemeği tertipler. Bu törene uzaktan yakından herkes çağırılır, hatta düşman Kalmuklar bile davetlidir. Yenilip içilecek, yarışmalar yapılacaktır. Böylece Kökötöy anılacak, Bok-murun'un hanlığa layık

olduğu görülecek ve belki de Bok-murun adı yerine kendisine bir yiğit ismi verilecektir. Fakat, Bok-murun destanının Manas destanına dahil edilmesiyle Manas bu törende ön plana çıkar, Bok-murun geri planda silik kalır. Manas'a gönderilen Bok-murun'un elçisi Cas-uul, Almambet'e satranç oyununda yenilip bahsi kaybettiği için Manas tarafından elleri ayakları gerdirilip hunharca öldürülür. Bozkır kanununda elçinin öldürülmesi affedilemeyecek bir suçtur. Bok-murun bu tahriki cevapsız bırakmakla hiç bir zaman han olamayacağının işaretini vermiş olur. (Velihanov'un Manas destanı tesbitinde Bok-murun'un elçisi öldürülmez, bağışlanır).

Beşinci bölümde Manas'ın Közkaman ve Kökçököz tarafından zehirlenmesi hadisesi derinlemesine işlenir (1-2540). (Zehirleme hadisesine daha önce üçüncü bölümde çok kısaca değinilmişti). Közkaman ve Kökçököz uğursuz ve karanlık simalardır. Eşkiyalık yaparlar, müslümanlar ile Kalmukların oturduğu toprakları ayıran hudut bölgesinde, Üç-kapkak'a yakın bir yerde otururlar. Temir-han'ın danışmanı kötü niyetli Mendi-bay'ın emirleri doğrultusunda hareket ederler. Radloff'un Manas tesbitinde Közkaman ve Kökçököz, baba oğuldur; ayrıca, Közkaman, Manas'ın amcasıdır, beş oğlu vardır, Kalmuk hanları tarafından çocuk yaşta kaçırılmasından bu yana aradan yıllar geçmiş ve şimdi toplum içindeki yerine, hissesine sahip çıkmaya gelmiştir. Közkaman Kırgızlığını unutmamıştır, fakat buna mukabil oğulları Kalmuklaşmış ve yabancılaşmışlardır; bu akrabalar kendilerine kucak açan Manas'ı zehirlemekte tereddüt etmezler. Kalmuklaşıp yabancılaşıp ihanete giren Kökçököz örneğine karşılık Manas destanında bir de sonradan müslüman olan Kalmuk asıllı Almambet vardır, Almambet hayatı pahasına Kökçököz ve Kalmuklara karşı Manas'ı korur. Burada irdelenen mesele, günümüz Türkiyesinin en önemli siyasi meselesidir. Yakınlık, dostluk, fedakarlık ve birlik, sadece etnik köken temelinden mi doğar yoksa yakınlığın, dostluğun, fedakarlığın, birliğin temeli ortak bir anlayış, paylaşılan bir kültür, bir hayat mıdır? Bu soruya Manas destanının verdiği cevap açıktır.

Beşinci bölümde Almambet, Kalmuk prenses Altınay'ı alır. (Üçüncü bölümde aynı hadise biraz farklı bir şekilde anlatılmıştır).

Bu bölümdeki hadiselerin yer aldığı coğrafi mekan batıda Mekke'den doğuda Hami'nin kuzeyindeki Bar-köl'e kadar uzanır. Her iki yer de farklı anlayışlara göre kutsal sayılır. Zehirlenen Manas'ı kayın pederi Temir-han'ın ilaçları kurtarır ama bu hayata döndürme işinde Mekke'li Kan-koco'nun mucizevi müdahalesi inkar edilemez. Hayata döndükten sonra Manas Mekke'ye gider ve tavaf eder. Böylece zehirlenmiş yiğitlerini hayata döndürüp kurtarır.

Altıncı bölüm Semetey'in doğumunu, yedinci bölüm de Semetey'i ve bir ölçüde de Semetey'in oğlu Seytek'i anlatır. Altıncı bölümün asıl baş karakteri Manas'ın karısı, Semetey'in annesi Kanıkey, yedinci bölümün asıl baş karakteri ise Semetey'in karısı, Seytek'in annesi Ay-çürök'tür. Her iki bölüm de baş roldeki kadının intikam almasıyla neticelenir.

Üç nesle uzanan destanda Manas kurucu görevini görür, oğlu Semetey iktidarı tehlikeye sokar. Semetey'in oğlu Seytek ise işleri yeniden düzene koyar. Kanıkey, oğlu Semetey'i Cakıp'tan ve Cakıp'ın oğulları Abeke ve Köböş'ün elinden kurtarır, büyük meşakkatler sonucu selamete çıkarır.

(Akebe ve Köböş Cakıp'ın herhalde ikinci eşinden doğan çocukları olmalıdır). Ancak, Semetey başa geçtikten sonra işleri doğru düzgün götüremez: önce adap erkan bilmezliği ile Manas'ın yiğitlerini gücendirir ve uzaklaşmalarına sebep olur, sonra akrabası Ümütöy'un nişanlısını kaçırır, bütün bunlara ilave töreleri yerine getirmez, rüyasında ikaz edilene kadar ölmüş babasının anısına saygıda kusur eder. Semetey'in sonu kötüdür; tabii, Semetey ile birlikte soyunun akıbeti de tehlikeye girmiştir. Semetey'i mağlup eden Er-kıyaz Semetey'in yeni doğan oğlu Seytek'i öldürmek üzeredir. Tıpkı Kanıkey'in Semetey'i alıp kaçarak kurtardığı gibi bu sefer de Ay-çürök, kuğu şekline gireceğini (yani, şamanizmdeki inanca göre, insan üstü bir güçle mukabele edeceğini) ve babası Akın-han ile yiğitlerini çağıracağını söyliyerek Er-kıyaz'ı tehdit eder ve Seytek'i kurtarır.

Radloff'un tesbit ettiği Manas destanı, yukarıda özetini verdiğim bölümleri içerir. Radloff, derlemiş olduğu Manas destanını Almancaya çevirmiş, kiril harfli Kırgızca transkripsyon metniyle birlikte yayınlamıştır. 1995 yılında kutlanacak olan Manas destanının 1000. yılına hazırlandığımız şu sıralarda bu destanının başka dillerde çevirilerinin bulunmasına karşılık Türkiye Türkçesinde yayınlanmış bir çevirisinin mevcut olmayışını dikkate alarak rahat okunan, akıcı bir çeviri ortaya koymak istedik. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Türkoloji Bölümünde mezuniyet tezi olarak Şaziye Berin tarafından hazırlanmış olan bir Manas çevirisi olduğu bilinmektedir. Bu çeviri, destanın Kırgızca aslından değil, Radloff'un Almanca çevrisinden yapılmıştır; ayrıca, tabii, bir öğrenci tezidir ve düzeltilmesi gereken yanlış ve eksikleri vardır. (Bu arada, Radloff'un Almanca çevirisinde de düzeltilmesi gereken noktalar olduğunu belirtmek gerekir.) Her ne kadar Şaziye Berin'in çevirisinin mevcut haliyle basılması mümkün değilse de Şaziye Berin'in gayretini takdirle anmak ve elinizdeki çeviriyi hazırlarken Şaziye Berin'in çalışmasından yararlandığımı belirtmek istiyorum.

Elinizdeki neşirde, Radloff'un derlediği Manas destanı üç sütun halinde verilmiştir. Birinci sütunda kiril harfleriyle yazılı Kırgızca metin bulunmaktadır. Burada kullanılan kiril alfabesi Radloff'un kullandığı kiril transkripsyon alfabesi değildir, bugün Kırgızistan'da kullanılmakta olan kiril alfabesidir; Radloff'un tesbit ettiği fonetik özellikler bu alfabenin gerekleri ve sınırları dahilinde yansıtılmıştır. İkinci sütunda Radloff'un kiril transkripsyon alfabeli Kırgızca metni, latin harflerine geçirilmiştir. Arka damak *g* sesi için *ğ*'yi kullanmak zorunda kalınmıştır. Üçüncü sütunda ise metnin Türkiye Türkçesine çevirisi yer almakta ve, mümkün olduğu ölçüde, dize dize Kırgızca metni karşılamaktadır. Kırgızca metnin ve Türkiye Türkçesi çevirisinin sonuna Arthur T. Hatto'nun çalışmalarından istifade edilerek özel isimlerin, coğrafya isimlerinin ve topluluk isimlerinin açıklamalı indeksi verilmiştir. İngiliz araştırmacı Arthur T. Hatto, Radloff'un Manas tesbitini neşreden en son araştırmacıdır. Hatto'nun neşri, Manas destanının kendisi tarafından tashih edilmiş Kırgızca metnini, İngilizce çevirisini, metinle ilgili notları ve indeksleri ihtiva ediyor. Hatto'nun Radloff metni üzerinde yaptığı tashihleri elinizdeki neşre ekledik. Hatto'nun 642 sayfalık eseri 1990 yılında Wiesbaden'de yayınlanmıştır. Ömrünü destanlara, özellikle de Kırgız destanlarına adayan Hatto, İngilizce konuşan okuyucu alemine büyük bir hizmette bulunmuştur. Radloff'un Manas tesbitini Türkiye'de Naciye Yıldız halk edebiyatı doktora tezi olarak ele almıştır; araştırmacının tezi tamamlanınca bu çalışmanın da basılmasını temenni ediyoruz.

Bu kitabın hazırlanışına yardımcı olan ve Manas heyecanını yaşayan Dr. Gülden Sağol'a, Selçuk Kırbaç'a ve Teoman Naskali'ye, yazım ve sayfa düzenlemesine yardımcı olan İsrafil Dağlı'ya ve Yücel Dağlı'ya, kitabın basımını yapan Kamer Matbaasına ve Haluk Sağkaya'ya teşekkür ederim. Bu çalışmayı basmaya talip olan ve böylece ilk yayınını Manas destanı ile yapan TÜRKSOY'a, özellikle de TÜRKSOY Genel Müdürü Azerbaycan Kültür Bakanı Polad Bülbüloğlu'na, Genel Müdür Yardımcısı Ziya Yılmazer'e ve Muzaffer Kılıç'a derin şükranlarımı arz ederim.

Emine Gürsoy - Naskali
İstanbul 1994



Manas / Manas / Манас

I

MANAS'IN DOĞUŞU

Жети-төрдүн башында	Céti-tördün başında	Yedi-tör'ün başında
жеткилен тууган Бөйөн-кан,	cétkilen tuuğan Böyön-kan,	doğmuş idi Böyön Han,
Бөйөн-кандын баласы	Böyön-kandın balası	Böyön Han'ın oğlu
кайраттуу тууган Кара-кан,	kayrattuu tuuğan Kara-kan,	gayretli doğan Kara Han,
Кара-кандын баласы	Kara-kandın balası	Kara Han'ın oğlu
кайраттуу тууган Жакып-кан,	kayrattuu tuuğan Cakıp-kan,	gayretli doğan Cakıp Han,
Чуңкар-уя үстүндө,	Çuñkar-uya üstündö,	Çunkar-uya'nın üstünde,
Алматынын оосында	Almatının oosında	Almatı'nın ağzında,
жердеп жаткан Жакып-кан.	cérdep catkan Cakıp-kan.	otururdu Cakıp Han.
Кече Айдар-кандын кысы Чыйрычы	Kéçe Aydar-kandın kısı Çıyrıçı	Aydar Han'ın kızı Çıyrıçı'yı
алган экен Жакып-кан.	alğan éken Cakıp-kan.	almış idi Cakıp Han.
‘Ошу Чыйрычыны алганы,	‘Oşu Çıyrıçını alğanı,	"Çıyrıçı'yı alalı
мен жыттап бала өппөдүм,	mén cıttap bala öppödüm,	ben bir çocuk öpmedim,
бу Чыйрычы жайган чачын	bu Çıyrıçı cayğan çaçın	Çıyrıçı çözdüğü saçını
тарабайт,	tarabayt,	taramadı,
Кудайга тооба деп типти мени	Kudayğa tooba dép tipti méni	Allah'a tövbe deyip hiç işime
карабайт!	karabayt!	bakmadı!
Белин бекем буубады,	Bélin békem buubadı,	Belini sıkı boğmadı,
бу Чыйрычы эркек бала туубады.	bu Çıyrıçı érkek bala tuubadı.	Çıyrıçı bana oğul doğurmadı.
Бу Чыйрычыны алганы,	Bu Çıyrıçını alğanı,	Çıyrıçı'yı alalı,
жайы-кышы он төрт жыл	cayı-kışı on tört cıl	yazı kışı oldu tam on dört yıl,
бу мазарлуу жерге сыдырбайт,	bu mazarluu cérge sıdırbayt,	evliya mezarına gitmedi,
бу алмалуу жерге оонабайт,	bu almaluu cérge oonabayt,	elmalıkta yuvarlanmadı,
бу арашандуу жерге түнөбөйт!	bu araşanduu cérge tünöböyt!	kaplıcalarda gece yatmadı!
Э Кудай Таала жар болсо!	É Kuday Taala car bolso!	Ey Hüda Taala bana yar olsun!
Чыйрычынын курсагына	Çıyrıçının kursağına	Çıyrıçı'nın karnında
эркек бала бар болсо!	érkek bala bar bolso!	bir oğlan vücut bulsun!
Бу белин бекем буудурсам!	Bu bélin békem buudursam!	Bir belini sıkabilsem!
Бу Чыйрычыдан эркек	Bu Çıyrıçıdan érkek	Çıyrıçı'ya bir erkek
бала туудурсам!	bala tuudursam!	çocuk doğurtabilsem!
Ноктолуу өтүк, көк көпүч	Noktoluu ötük, kök köpüç	O da süslü çizmeli, mavi kaloşlu
Нойгутту бузуп жегендей,	Noyguttu buzup cégendey,	Noygut'u yercesine yok etse,
кушбаш эр, көк чапан	kuşbaş ér, kök çapan	kuş başı eyerli, mavi cübbeli
Коконду бузуп жегендей,	Kokondu buzup cégendey,	Hokand'ı yercesine yok etse,
жоор эшек, тешик там	coor éşek, téşik tam	yaralı eşekli, delik deşik damlı
Сартты бузуп жегендей,	Sarttı buzup cégendey,	Sartları yercesine yok etse,
чири токум, куу найза	çiri tokum, kuu nayza	çürük bellemeli, kuru kargılı
Казакты бузуп жегендей,	Kazaktı buzup cégendey,	Kazak'ı yercesine yok etse,
сугалагын койбогон,	suğalağın koyboğon,	hep açgözlü,
сурап-ичип тойбогон	surap-içip toyboğon	yiyecek isteyip doymayan
Кыргысты бузуп жегендей!’	Kırgıstı buzup cégendey!’	Kırgız'ı yercesine yok etse!"
Эми белге садак буудурду.	Émi bélge sadak buudurdu.	Beline bir okluk bağlattı,
Жакып-кан Чыйрычыдай катындан	Cakıp-kan Çıyrıçıday katından	Cakıp Han, karısı Çıyrıçı'dan
эм эркек бала туудурду.	ém érkek bala tuudurdu.	şimdi bir oğlan doğurttu.

Эми эркек бала караса,
апак эти чүштөдөй,
устукан-сөгү мистедей.
Ак бос бие сойдурду,
Жакып-кан тууган баласынан
төрт пайгамбар кожого
атын 'Манас' койдурду.
Төрт пайгамбар кынады,
пайгамбар баланы сынады.
Жеркенден келген жети элчи
жентегин мыктап жеп кетти,
'Манас желмогус чыгат!' деп кетти;
Кытайдан келген кырк элчи
кайнасын мыктап жеп кетти,
'Манас Кытайды кырат!'
деп кетти;
Ногойдон келген он элчи
олтуруп этин жеп кетти,
'Манас ойрон чыгат!' деп кетти.
Бу байбиче Чыйрычы
Манасты сыр бешикке бөлөдү,
Манасты Кыдыр жөлөдү.
Манас кабак жерден бугулду.
Капыр-минен Бусурман
Манастын кабары мыктап угулду.
Манас эми күүлөдү,
Манас бешикте жатып сүүлөдү:
'Ак сакал атеке Жакып-кан,
Бусурман жолун ачамын,
Капырдын малын чачамын!
Капырга кетет кыламын,
Бусурман жетет саламын!'
Жакып-кан ошу кепти укканда,
ала баш жорго ат
алып келип токутту;
жакасы алтын, жеңи жес
ак күрөкө
торгой көс
алтындын шерин жаптырган,
күмүштүн шерин төктүргөн
баданы кииген соң,
бу Жакып-кан чыкырды:
'Байдын уулу Бакай-кан,
бери келчи кашыма!
Кеп айтамын башыма.
Менин Манас кулунум
"Аттанамын, жортом!" дейт,
"Алыска сапар барам!" дейт.
"Мединени сыдырып,
чоң Букарды кыдырып
Ит-кечүүден кечем", дейт,
"Беш-Теректен өтөм", дейт,
"Бежиндеги Коңур-бай
барып уруш салам", дейт,

Émi érkek bala karasa,
apak éti çüştödöy,
ustukan-sögü mistedey.
Ak bos bie soydurdu,
Cakıp-kan tuugan balasınan
tört payğambar kocoğo
atın 'Manas' koydurdu.
Tört payğambar kınadı,
payğambar balanı sınadı.
Cérkénden kélgen céti élçi
céntegin mıktap cép kétti,
'Manas célmoğus çığat!' dép kétti;
Kıtaydan kélgen kırk élçi
kaynasın mıktap cép kétti,
'Manas Kıtaydı kırat!'
dép kétti;
Noğoydon kélgen on élçi
olturup étin cép kétti,
'Manas oyron çığat!' dép kétti.
Bu baybiçe Çıyrıçı
Manastı sır béşikke bölödü,
Manastı Kıdır cölödü.
Manas kabak cérden buğuldu.
Kapır-minen Busurman
Manastın kabarı mıktap uğuldu.
Manas émi küülödü,
Manas béşikte catıp süülödü:
'Ak sakal ateke Cakıp-kan,
Busurman colun açamın,
Kapırdın malın çaçamın!
Kapırğa kétet kılamın,
Busurman cétet salamın!'
Cakıp-kan oşu képti ukkanda,
ala baş corğo at
alıp kélip tokuttu;
cakası altın, céñi cés
ak kürökö
torğoy kös
altındın şérin captırğan,
kümüştün şérin töktürgön
badanı kiigen soñ,
bu Cakıp-kan çıkırdı:
'Baydın uulu Bakay-kan,
béri kélçi kaşıma!
Kép aytamın başıma.
Ménin Manas kulunum
"Attanamın, cortom!" déyt,
"Alıska sapar baram!" déyt.
"Médinéni sıdırıp,
çoñ Bukardı kıdırıp
İt-kéçüüden kéçem", déyt,
"Béş-Téréktten ötöm", déyt,
"Bécindegi Koñur-bay
barıp uruş salam", déyt,

Oğlunun yüzüne baktı,
beyaz eti pamuk gibi,
kemikleri bakır gibi.
Bir ak kısrak kestirdi,
Cakıp Han, doğan oğlunun adını
dört ulu peygambere
"Manas" koydurdu.
Dört peygamber onu kucakladı,
peygamberler çocuğu sınadı.
Yarkent'ten gelen yedi elçi
yemeği övüp yiyip gitti,
"Manas obur çıkacak!" deyip gitti.
Çin'den gelen kırk elçi
yemeklerden bol yiyip gitti,
"Manas Çinlileri kıracak!"
deyip gitti.
Nogay'dan gelen on elçi
oturup eti yiyip gitti,
"Manas korkunç olacak!" deyip gitti
Bu baybiçe Çıyrıçı
Manas'ı alaca beşiğe yatırdı.
Manas'ı Hızır korudu.
Manas yar kenarında kundaklandı.
Kafir ile müslüman
Manas'ın methini duydu.
Manas gülmeye başladı,
Manas beşikte yatarken konuştu:
"Ak sakal babam Cakıp Han,
müslüman yolunu açacağım,
kafirin malını saçacağım,
kafiri sürerek çıkarıp,
müslümana necat salacağım!"
Cakıp Han bu sözü duyunca
alaca başlı çakır rahvanı
getirip eyer vurdurdu,
yakası altın, yeni bakır,
delikleri kuş gözü kadar
küçük ak zırhını
altından nakışlı yaptırdığı
gümüşten nakışlar döktürdüğü
zırhını giyince
Cakıp Han şöyle bağırdı:
"Bay'ın oğlu Bakay Han!
Beri gel şöyle karşıma,
sana diyeceğim var.
Benim er Manas oğlum
"Ata bineceğim!" dedi,
"Uzak sefere gideceğim!" dedi,
"Medine'den sıyırıp,
ulu Buhara'dan dolanıp
İt-keçüü'den geçeceğim!" dedi,
"Beş-terek'ten de aşarak
Beycin'deki Konur-bay'a
varıp vuruşacağım!" dedi,

"ак теңге булду
ачам", дейт,
"Калмактын малын
чачам!" дейт.
"Узун-булак ашам", дейт,
"Кебес-булак түшөм", дейт,
"Шемей-минен Кызыл-жар
ортосунда Кыр-кечүү
ошондон кечип агам!" дейт.
"Беш-Теректен өтөм", дейт,
"Кум-булуңду басам", дейт,
"Алматыны ашам!" дейт.
"Эшикти менен түргөндө,
эңкейип өтүп чыгам", дейт,
"Кополууну кечем", дейт,
"Тор-айгырды ашам", дейт,
"Сары-Кайкан басам", дейт,
"Темирдикти ашам", дейт,
"Медине-чөлдү сыдырып,
ошу кең Илени кыдырып,
Чоң-Бууранын боюнда
алты күнү жатам", дейт.
"Ат сергитип өтөм дейт!" дейт.
"Кен Илени кеме-минен
кечем", дейт,
"кен Кулжаны тегерене
өтөм", дейт,
"Кожонун шерин басам", дейт,
"Коргуштан туура өтөм!" дейт.
Ошу Манас балама
казан асып, от чагып,
жанына жолдош болсоңчу, Бакай!
көрбөгөнүн көрсөтүп, Бакай!
көтүнөн бирге жүрсөңчү, Бакай!
билбегенин билгисип, Бакай!
бирге жортуп
жүрсөңчү! Бакай!
Адам ата, Ообо эне,
тууган жерин билчи эдең.
Оң жагына Ойсул-ата
бука эткен, Бакай!
сол жагына Кожо Кыдыр
дука эткен! Бакай!
Баабедин башында, Бакай!
Кожо Кыдыр кашында, Бакай!
Ошу Манас баламдын, Бакай!
Арбайып адам болгондо, Бакай!
ат жалынды тартып
мингенде, Бакай!
эрбейип адам болгондо, Бакай!
егине сакал чыкканда, Бакай!
минерине ат тапчы, Бакай!
кийерине тон тапчы! Бакай!

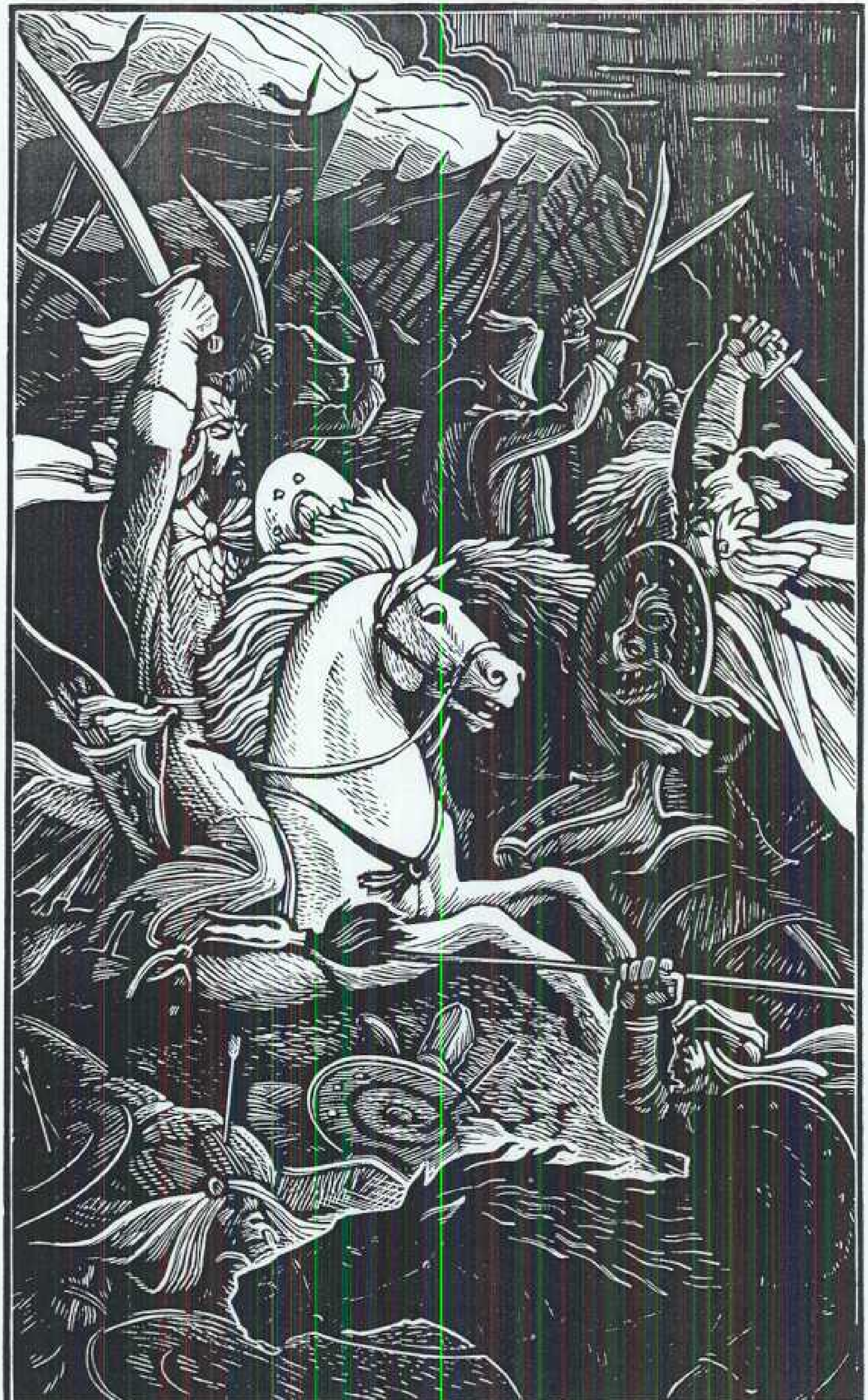
"ak téñge buldu
açam", déyt,
"Kalmaktın malın
çaçam!" déyt.
"Uzun-bulak aşam", déyt,
"Kébés-bulak tüşöm", déyt,
"Şéméy-minen Kızıl-car
ortosunda Kır-kéçüü
oşondon kéçip ağam!" déyt.
"Béş-Térékten ötöm", déyt,
"Kum-buluñdu basam", déyt,
"Almatını aşam!" déyt.
"Éşikti ménen türgöndö,
éñkeyip ötüp çığam", déyt,
"Kopoluunu kéçem", déyt,
"Tor-aygırdı aşam", déyt,
"Sarı-Kaykan basam", déyt,
"Témirdikti aşam", déyt,
"Médiné-çöldü sıdırıp,
oşu kéñ İléni kıdırıp,
Çoñ-Buuranın boyunda
altı künü catam", déyt.
"at sérgitip ötöm déyt!" déyt.
"Kén İléni kéme-minen
kéçem", déyt,
"kén Kulcanı tégerene
ötöm", déyt,
"Koconun şerin basam", déyt,
"Korguştan tuura ötöm!" déyt.
Oşu Manas balama
kazan asıp, ot çağıp,
canına coldoş bolsoñçu, Bakay!
körbögönün körsötüp, Bakay!
kötünön birge cürsöñçü, Bakay!
bilbegenin bilgisip, Bakay!
birge cortup
cürsöñçü! Bakay!
Adam ata, Oobo éne,
tuuğan cérin bilçi édeñ.
Oñ cağına Oysul-ata buka
étken, Bakay!
sol cağına Koco Kıdır
duka étken! Bakay!
Baabédin başında, Bakay!
Koco Kıdır kaşında, Bakay!
Oşu Manas balamdın, Bakay!
Arbayıp adam bolğondo, Bakay!
at calındı tartıp
mingende, Bakay!
érbeyip adam bolğondo, Bakay!
egine sakal çıkkanda, Bakay!
minerine at tapçı, Bakay!
kiyerine ton tapçı! Bakay!

"Ak tenge dolu kasasını
açacağım!" dedi,
"Kalmuk'un malını
dağıtcağım!" dedi,
"Uzun-bulak'ı aşacağım!" dedi,
"Kebes-bulak'a ineceğim!" dedi,
"Şemey ile Kızıl-car'ın
ortasındaki Kır-keçüü geçidini
yüzerek geçeceğim" dedi,
"Beş-terek'ten dolanıp" dedi,
"Kum-bulun'a varacağım!" dedi,
"Almatı'yı aşacağım!" dedi.
"Bana kapıyı kaparlarsa
eğilip geçeceğim!" dedi,
"Kopoluu'yu geçeceğim!" dedi,
"Tor-aygır'ı aşacağım!" dedi,
"Sarı-kaykan'ı basacağım!" dedi,
"Temirlik'i aşacağım!" dedi,
"Medine çölünden geçerek
geniş İli'den vurarak
Çon-Buura suyunun boyunca
altı gün ben yatacağım," dedi,
"atları dinlendirip" dedi,
"geniş İli'yi gemi ile
geçeyim!" dedi,
"Geniş Kulca'yı dolanıp
geçeceğim!" dedi,
"Koco şehrini basacağım!" dedi,
"Korguş'tan dolanacağım!" dedi.
Şu Manas çocuğuma
kazan asıp ateş yakıp
yanına yoldaş ol, sen Bakay,
görmediğini gösterip, Bakay,
arkasından beraber yürü, Bakay,
bilmediğini öğretip, Bakay,
beraber yürüyüp "haydi,
yürü" de, Bakay.
Adem atanın, Havva ananın
doğduğu yeri bildir ona.
Sağ yanına Oysul-ata'yı
boğa et, Bakay,
sol başını Hızır
kollasın, Bakay,
Bahaeddin başında olsun, Bakay,
Hızır yanında olsun, Bakay.
Şu Manas oğlum, Bakay,
sivrilip adam olunca, Bakay,
yelesinden tutup
ata binince, Bakay,
büyüyüp adam olunca, Bakay,
çenesinde sakal çıkınca, Bakay,
ona binecek at bul, Bakay,
ona giyecek elbise bul, Bakay.

Ат башындай
куранды, Бакай!
кой башындай
кытепти-Бакай!
Кыямат жолун турушуп, Бакай!
жылкы ичинде бос болчу, Бакай!
Манас-минен кыяматтык
дос болчу! Бакай!'
Байдын баласы бу Бакай айтат:
'Макыл болот, жөп болот, Жакып!
аттаналы, жортолу, Жакып!
Бусурман жолун ачалы, Жакып!
Бежиндин жолун басалы, Жакып!
Кудай берсе чабалы, Жакып!'
Ботодой көзүн жайнаткан,
шакардай ичин кайнаткан,
Жакып уулу жаш Манас,
жаңгыс оңгон эр Манас
он жашында ок аткан,
он төртүнө чыкканда
ордо чайкан кан болгон,
алтымыш айгыр, жүс кунан
айдап жеди Кокандан,
сексен байтал, мың кымкап
жеткисип алды Букардан.
Кашкардагы Кытайды
Турпан айдап чыгарды:
Турпандагы Кытайды
Аксы айдап түшүрдү.

At başında
kurandı, Bakay!
koy başında
kıtepti-Bakay!
Kıyamat colun turuşup, Bakay!
cılkı içinde bos bolçu, Bakay!
Manas-minen kıyamattık
dos bolçu! Bakay!'
Baydın balası bu Bakay aytat:
'Makıl bolot, cöp bolot, Cakıp!
attanalı, cortolu, Cakıp!
Busurman colun açalı, Cakıp!
Bécindin colun basalı, Cakıp!
Kuday bérsé çabalı, Cakıp!'
Botodoy közün caynatkan,
şakarday için kaynatkan,
Cakıp uulu caş Manas,
cañgıs oñgon ér Manas
on caşında ok atkan,
on törtünö çıkkanda
ordo çaykan kan bolğon,
altımış ayğır, cüs kunan
aydap cédi Kokandan,
séksén baytal, mıñ kımkap
cétkisip aldı Bukardan.
Kaşkardağı Kıtaydı
Turpan aydap çığardı:
Turpandağı Kıtaydı
Aksı aydap tüşürdü.

Atlarının sayısınca
Kur'an'ın var, Bakay,
koyunlarının sayısınca kitapların
var, Bakay,
kıyamet yolunu öğret ona, Bakay,
sürünün içinde ona kır-at ol, Bakay,
kıyamete dek Manas'a
dost ol, Bakay!"
Bay'ın oğlu Bakay dedi ki:
"Kabul, baş üstüne, Cakıp!"
"Ata binip uzaklaşalım, Cakıp,
müslüman yolunu açalım, Cakıp,
Beycin yolunu tutalım, Cakıp,
Allah kısmet ederse yeneriz, Cakıp!"
Deve yavrusu gibi gözleri çakarak,
içerisi cayır cayır yanarak,
Cakıp'ın oğlu genç Manas,
genç kahraman er Manas
on yaşında ok atan,
on dördüne girince
şehirler alt üst edip han olan
altmış aygır, yüz tay
getirdi Hokand'dan,
seksen genç kısrak, bin top ipekli
getirdi o Buhara'dan.
Kaşgar'daki Çinliyi
çıkardı sürdü Turfan'a,
Turfan'daki Çinliyi
Aksu'ya doğru püskürttü.



Manas ile Er Kökçö'nün dövüşü / Manas minen Er Kökçönün çatagı / Манас минен Эр Көкчөнүн чатагы

II

ALMAMBET'İN MÜSLÜMAN OLUP KÖKÇÖ'YÜ TERK ETMESİ VE MANAS'A KATILMASI

Жер жер болгондо,	Cér cér bolğondo,	Yerler, yer olduğunda,
суу суу болгондо,	suu suu bolğondo,	sular, su olduğunda,
алты атанын уулу Капыр бар экен,	altı atanın uulu Kapır bar éken,	altı babanın oğulları kafir imiş,
үч атанын уулу	üç atanın uulu	üç babanın oğulları
Бусурман бар экен.	Busurman bar éken.	müslüman imiş.
Төрт арыштуу Ойроттун-	Tört arıştuu Oyrottun-	Dört taraftan Oyrot'un,
кыл жакалуу Ойроттон-	kıl cakaluu Oyrotton-	ince yakalı Oyrot'un,
алтын айдар, чок белбеү	altın aydar, çok bélbeü	altın örgülü, saçaklı kuşaklı
Кара-кандын баласы,	Kara-kandın balası,	Kara Han'ın oğlu,
кабылан тууган Алмамбет,	kabılan tuuğan Almambét,	kaplan doğan Almambet,
топ оолия жийлып,	top ooliya ciylıp,	tüm evliyanın toplanıp,
топ оозынан бүтүптү,	top oozınan bütüptü,	hep bir ağızdan okumasıyla,
бар оолия жийлып,	bar ooliya ciylıp,	bütün evliyaların toplanıp,
батасынан бүтүптү,	batasınan bütüptü,	Fatiha duasıyla,
Арчалуу Мазар азрет	Arçaluu Mazar azret	Arçaluu Mazar Hazret'in
Алдасынан бүтүптү!	Aldasınan bütüptü!	Allah'ından olmuştu.
'Алмамбет тууду!' дегенде,	'Almambét tuudu!' dégende,	Almambet dünyaya geldiğinde
ала тоо коркkондон бас болду,	ala too korkkondon bas boldu,	Ala-dağ korkudan eğildi,
агын-суу корккондон сай болду,	ağın-suu korkkondon say boldu,	akan su korkudan kurudu.
үч атанын уулу Бусурман	üç atanın uulu Busurman	Üç babanın müslüman oğulları
суунун башын көстөп кашты,	suunun başın köstöp kaştı,	suyun başından göçüp kaçtı,
Кара Ногой Жамгырчы,	Kara Nogoy Camgırçı,	Kara Nogay Camgırçı,
Сары Ногой Эр Манас,	Sarı Nogoy Ér Manas,	Sarı Nogay Er Manas,
аргы атасы Камбар-кан,	arğı atası Kambar-kan,	arka atası Kambar Han,
берги атасы Айдар-кан,	bérgi atası Aydar-kan,	kendi babası Aydar Han,
айлаңгыс тууган Эр Көкчө.	aylañgıs tuuğan Ér Kökçö.	dönek doğan Er Kökçö.
'Үч Бусурман ортосуна туруп	'Üç Busurman ortosuna turup	"Üç müslüman arasında
эл кыламын!' деди.	él kılamın!' dédi.	il kuralım biz!" dedi.
Көкчө бу сөс айтканда,	Kökçö bu sös aytkanda,	Kökçö, bu sözü söyleyince
кабар келди Көкчө:	kabar kéldi Kökçö:	Kökçö'ye bir haber geldi:
'Кара Ногой Жамгырчы	'Kara Nogoy Camgırçı	"Kara Nogay Camgırçı
Күрмөнтү-Шатуу салды!' дейт.	Kürmöntü-Şatuu saldı!' déyt.	Kürmöntü-Şatuu'yu geçti," diye,
'Ошу жерден көчүптү,	'Oşu cérden köçüptü,	"Şimdi bu yerden göçüp gitti.
Иле багына түшүптү.	İlé bağına tüşüptü.	İli vadisine doğru indi.
Жакыптын уулу жаш Манас,	Cakıptın uulu caş Manas,	Cakıp'ın oğlu genç Manas,
өркөчү бийк өр кула,	örköçü biyk ör kula,	hörgücü büyük, yüksek at,
өктөм тууган Ак-кула,	öktöm tuuğan Ak-kula,	üstün doğan Ak-kula ile
тайки жалдуу тап эттуу Ак-кула,	tayki calduu tap éttuu Ak-kula,	yatık yeleli, tam etli Ak-kula ile
суу аягын көстөп көштү!'	suu ayağın köstöp köştü!'	su ayağından geçti geliyor."
Көкчө туруп айтты:	Kökçö turup ayttı:	Kökçö kalkarak dedi ki:
'Оң туурдугум Манас-кан,	'Oñ tuurduğum Manas-kan,	"Sağında durduğum Manas Han

сол туурдугум Жамгырчы:
атымнын башын бур'албаймын,
эм ошу жерде тур'албаймын!'
Таң агарып аткан жок,
күн кызарып чыккан жок,
эли-минен журтун жийды:
'Тарс эткен-минен бир аткан,
тарсылдатып көл жүрсүн!
Күрс эткен-минен бир аткан,
күрсүлдөтүп эл көшсүн!
Кызыл чоктуу Ойроттун
эл четине баралы!
Тилди кармап алалы,
тилден тилин сурайлы!'
Көкчө бу сөс айтканда,
кара-төбөл Буланды минди,
көл айлана куш салды,
жаргак таман кас алды,
көк ала мойн сон' алды.
Кызыкканынан кызыкты,
Ысык-көлдүн жегине кирип барды.
Ар жагында адырда,
кабылан тууган Алмамбет,
калдайгаң кара бөрүк башында,
чыгып келди алдынан.
Көкчө аны көрүп коркту.
Алмамбет көрдү Көкчөнү:
'Алтай' Алтай' деп айтты,
'Жабы? Жабы?' деп айтты,
'Мөндү! Мөндү!' деп айтты.
'Калакай кашка?' деп айтты.
'Бичик солоон?' деп айтты.
Көкчө туруп мыны айтты:
'"Алтай?" кебин билбеймин,
"Жабы?" кебиң билбеймин,
"Калакай?" кебиң билбеймин'.
Кабылан тууган Аламбет
Ысык-көлдүн башынан
айланып салып барады.
'Атыңын башын бура-тур, Көкчө,
как астыма тура-тур, Көкчө!'
Кабылан тууган Алмамбет
Көкчө жакка барады.
'Алтай? Алтай?' деп айтты,
'Жабы? Жабы?' деп айтты,
'Калакай кашка?' деп айтты,
'Бичик солоон?' деп айтты.
Көкчө туруп мыны айтат:
'Бу кебинди билбеймин!'
Анда айттың Алмамбет:
'"Алтай? Алтай?" дегеним
"Амансыңбы?" дегеним,
"Жабы? Жабы?" дегеним
"Жакшысыңбы?" дегеним,

sol tuurduğum Camgırçı:
atımnın başın bur'albaymın,
ém oşu cérde tur'albaymın!'
Tañ ağarıp atkan cok,
kün kızarıp çıkkan cok,
éli-minen curtun ciydı:
'Tars étken-minen bir atkan,
tarsıldatıp köl cürsün!
Kürs étken-minen bir atkan,
kürsüldötüp él köşsün!
Kızıl çoktuu Oyrottun
él çétine baralı!
Tildi karmap alalı,
tilden tilin suraylı!'
Kökçö bu sös aytkanda,
kara-töböl Bulandı mindi,
köl aylana kuş saldı,
carğak taman kas aldı,
kök ala moyn son' aldı.
Kızıkkanınan kızıktı,
Isık-köldün cegine kirip bardı.
Ar cağında adırda,
kabılan tuuğan Almambét,
kaldayğan kara börük başında,
çığıp kéldi aldınan.
Kökçö anı körüp korktu.
Almambét kördü Kökçönü:
'Altay Altay' dép ayttı,
'Cabı? Cabı?' dép ayttı,
'Möndü! Möndü!' dép ayttı.
'Kalakay kaşka?' dép ayttı.
'Biçik soloon?' dép ayttı.
Kökçö turup mını ayttı:
'"Altay?" kébin bilbeymin,
"Cabı?" kébiñ bilbeymin,
"Kalakay?" kébiñ bilbeymin'.
Kabılan tuuğan Alambét
Isık-köldün başınan
aylanıp salıp baradı.
'Atıñın başın bura-tur, Kökçö,
kak astıma tura-tur, Kökçö!'
Kabılan tuuğan Almambét
Kökçö cakka baradı.
'Altay? Altay?' dép ayttı,
'Cabı? Cabı?' dép ayttı,
'Kalakay kaşka?' dép ayttı,
'Biçik soloon?' dép ayttı.
Kökçö turup mını aytat:
'Bu kébiñdi bilbeymin!'
Anda ayttıñ Almambét:
'"Altay? Altay?" dégenim
"Amansıñbı?" dégenim,
"Cabı? Cabı?" dégenim
"Cakşısıñbı?" dégenim,

solunda durduğum Camgırçı,
atımın başını çeviremem
ben bu yerde duramam!"
Tan yeri ağarmadan
güneş kızarıp çıkmadan
kavmini bir araya topladı:
"Atılmış ok gibi vınlayarak
ordu kükresin yürüsün!
Gürz atar gibi vınlayarak,
halk gürleyip yürüsün!
Kor gibi yanan Oyrot'un
hududuna varalım,
dilden bir laf kapalım,
sözden söz çıkaralım!"
Kökçö bunları deyip
kara yağız atı Bulan'a bindi,
gölde kuş kovaladı,
yüzgeç ayaklı kaz kovaladı,
mavi alaca boyunlu ördek kovaladı.
Kızgın kan ile nihayet
Isık-köl'ün kenarına vardı.
Arkadaki dağlardan,
kaplan doğan Almambet
başında kara kalpakla
çıkıp geldi atı ile.
Kökçö onu görünce korktu.
Almambet Kökçö'yü görünce:
"Altay, Altay!" diye bağırdı.
"Yabı, Yabı!" diye bağırdı.
"Möndü, Möndü!" diye bağırdı.
"Kalakay kaşka!" diye bağırdı.
"Biçik solon!" diye bağırdı.
Kökçö şunu dedi:
"Altay nedir bilmiyorum,
yabı nedir bilmiyorum,
kalakay nedir bilmiyorum."
Kaplan doğan Almambet
Isık-köl'ün başında
atı ile koşmağa başladı.
"Atının başını döndür, Kökçö,
gel önümde dur, Kökçö."
Kaplan doğan Almambet
Kökçö'nün yanında atla dolaştı.
"Altay, altay!" diye bağırdı.
"Yabı, yabı!" diye, bağırdı.
"Kalakay kaşka!" diye bağırdı.
"Biçik solon!" diye bağırdı.
Kökçö şunu dedi:
"Bu söz ne demek, anlamadım."
Almambet de dedi ki:
""Altay, altay!" deyince
"Halin nasıldır?" demiştim.
"Yabı, yabı!" deyince
"Keyfin nasıldır?" demiştim.

"Калакай кашка?" дегеним	"Kalakay kaşka?" dégenim	"Kalakay kaşka!" deyince
"Каның барбы?" дегеним,	"Kanıñ barbı?" dégenim,	"Hanın var mı?" demiştim".
"Бичик солоон?" дегеним	"Biçik soloon?" dégenim	"Biçik solon!" deyince
"Төрөң барбы?" дегеним!	"Töröñ barbı?" dégenim!	"Efendin var mı?" demiştim.
Бу дүүнөдөн өткөндө,	Bu düünödön ötköndö,	Bu dünyadan göçüp de
а дүүнөгө жеткенде,	a düünögö cétkende,	öbür dünyaya gitmek için
биске жол барб'экен?'	biske col barb'éken?'	bize başka yol var mıdır?"
Көкчө туруп мыны айтат:	Kökçö turup mını aytat:	Kökçö şunu dedi:
'Мойлооңды ойдурсаң,	'Moylooñdı oydursañ,	"Bıyığını kesersen
сакалыңды койдурсаң,	sakalıñdı koydursañ,	sakal salıverirsen,
көкүлүңдү кырктырсаң,	kökülüñdü kırktırsañ,	saçlarını kırptırırsan,
басыңнан тозого(?)-	basıñnan tozoğo(?)-	başından kalpak
тиңсе алдырсаң,	tiñse aldırsañ,	düğmesini çıkarırsan,
а жума-минен бу жума	a cuma-minen bu cuma	bir cumadan öbür cumaya
арасында жети күн,	arasında céti kün,	eder hepsi yedi gün,
өзү-минен сегис күн,	özü-minen ségis kün,	cuma ile sekiz gün,
бейшке кирет дедиле.	béyşke kiret dédile.	sonra cennete gidilir.
Алда Таала азрет	Alda Taala azret	Allahu Taala Hazretleri
айд' асманнан жылдырган,	ayd' asmannan cıldırğan,	gökyüzünde ayı parlatır,
күнд' асманнан жылдырган,	künd' asmannan cıldırğan,	gökyüzü de güneşi parlatır,
ызыгын жерге тийгискен!'	ızığın cérge tiygisken!'	ışıkla yeri ısıtır."
Анда айттың Алмамбет:	Anda ayttıñ Almambét:	Sonra dedin ki Almambet:
'Мен мойлоомды ойдурсам,	'Mén moyloomdı oydursam,	"Ben bıyığımı kestirsem,
сакалымды койдурсам,	sakalımdı koydursam,	sakalımı uzatsam,
айчыгы алтын туу келет,	ayçığı altın tuu kélet,	nakışları altın hilalli sancak gelir,
алты сан кара кол келет!	altı san kara kol kélet!	altı kol ordu gelir,
Дүкөртүң бардыр жанында,	Dükörtüñ bardır canıñda,	makasın vardır yanında,
устураң бардыр алдыңда,	usturañ bardır aldıñda,	usturan vardır yanında,
китебиң бардыр койнуңда,	kitebiñ bardır koynuñda,	kitabın vardır koynunda,
Кураның бардыр мойнуңда,	Kuranıñ bardır moynuñda,	Kur'an'ın vardır boynunda,
көтөр Кураның көрөйн,	kötör Kuranıñ köröyn,	getir Kur'anı göreyim,
жай китебиң окуйн!'	cay kitebiñ okuyn!'	aç kitabı okuyayım!"
Көкчө колду чыкырди,	Kökçö koldu çıkırdi,	Kökçö ordusunu topladı,
Көкчө ак чатыр тикти дейт,	Kökçö ak çatır tikti déyt,	ak çadırını kurdurdu,
барча-минен макмалды	barça-minen makmaldı	ipekten, kadifeden
астына калың түшүрдү,	astına kalıñ tüşürdü,	kalın yaygılar yaptırdı,
саңоор отко койду,	sañoor otko koydu,	ateşe semaver koydu,
ак-куйрук чайдан салды,	ak-kuyruk çaydan saldı,	ak kuyruk çaydan koydu,
каймактан алып салды,	kaymaktan alıp saldı,	üstüne kaymak doldurdu,
канттан алып кошту,	kanttan alıp koştu,	sonra da şekerden koydu,
алмасынан алды,	almasınan aldı,	içine elma da koydu,
шекеринен куйду,	şékerinen kuydu,	şekerli kaymaktan koydu,
март-уулап чайды кайнатты,	mart-uulap çaydı kaynattı,	böylece çayı kaynattı,
энди Алмамбетке сунду.	éndi Almambétke sundu.	sonra Almambet'e sundu.
Алмамбет чайды албады:	Almambét çaydı albadı:	Almambet çayı almadı:
'Мениң мойлоом ой'элек,	'Méniñ moyloom oy'elek,	"Benim bıyığım kesik değil,
сакалым мениң кой'элек-	sakalım méniñ koy'elek-	sakalım dersen hiç de yok.
көтөр Куран көрөйн,	kötör Kuran köröyn,	Ver Kur'an'ını göreyim,
жай китебиң окуйн!	cay kitebiñ okuyn!	aç kitabını okuyayım,
Таныcам алып ичейн!	Tanısam alıp içeyn!	anlarsam o vakit içerim,
Таныбасам кантып ичейн?	Tanıbasam kantıp içeyn?	anlamazsam nasıl içerim?"
Көкчө туруп мына айтты:	Kökçö turup mına ayttı:	Er Kökçö kalkıp dedi ki:
'Кара-канның баласы	'Kara-kannıñ balası	"Kara Han'ın oğlu
кабылан тууган Алмамбет,	kabılan tuuğan Almambét,	kaplan doğan Almambet,

мойлооң тереӊ оюңар,
сакалдарың коюңар,
көкүлдөрүң кыркыңар,
башыңдан тозого (?)-тыңсе алыңар!
Китебимни окусун,
Куранымны танысын!'
Кабылан тууган Алмамбет
мойлооны тереӊ ойду дейт,
сакаларын койду дейт,
көкүлдөрүн кыркты дейт,
ажайым катты ашты дейт,
астына койо койду дейт,
көтөртпөй Куран таныды,
жайдырбай китеп окуду!
Кара-кандын баласы
кабылан тууган Алмамбет
'Мен Бусурман болом!' дейт.
Алмамбетке таш чыны койду,
Алмамбет чайды албады:
'Көкүрөккө жан кошом,
көмөкөйгө тил кошом,
ай жарыгы бос болом,
өзүң-минен дос болом-
анан кийн ичемин!'
Көкчө туруп айтты дейт:
'Келген бир аяк мeники,
кеткен бир аяк сеники!'
Ай жарыгы бос болду,
Айдар-кан уулу Эр Көкчө
кучакташып дос болду.
Энди Алмамбет чай ишти.
Алмамбет чайды ичкен сон,
туруп Көкчө айтты дейт:
'Көкүрөктө жаным бир', деди
'көмөкөйгө тилим бир!' деди
'энди мен элиме барайн,
мениң журтума барайн,
элим мен айтып көрөйн,
журтум мен айтып көрөйн!
Элим тилим албаса,
ак теңге булум чачайн,
кызыл чоктуу Ойроттун
канын өлтүрүп качайн!
Элим тилим алса', деди
алты уулу Ойроту
суу аякка коркуп кирип кеткен
үч ата уулу Бусурман
ичине кирип баралы!
Малды катка салдырып,
малды алалдап алалы!
Булду катка салдырып,
булду алалдап алалы!
Бусурман коомынан өтүп кетели!'
Алмамбет атка минди,

moylooñ téreñ oyuñar,
sakaldarıñ koyuñar,
köküldörüñ kırkıñar,
başıñdan tozoğo (?)-tıñse alıñar!
Kitebimni okusun,
Kuranımnı tanısın!'
Kabılan tuuğan Almambét
moyloonı téreñ oydu déyt,
sakaların koydu déyt,
köküldörün kırktı déyt,
acayım kattı aştı déyt,
astına koyo koydu déyt,
kötörtpöy Kuran tanıdı,
caydırbay kitep okudu!
Kara-kandın balası
kabılan tuuğan Almambét
'Mén Busurman bolom!' déyt.
Almambétke taş çını koydu,
Almambét çaydı albadı:
'Kökürökkö can koşom,
kömököygö til koşom,
ay carığı bos bolom,
özüñ-minen dos bolom-
anan kiyn içemin!'
Kökçö turup ayttı déyt:
'Kélgen bir ayak méniki,
kétken bir ayak séniki!'
Ay carığı bos boldu,
Aydar-kan uulu Ér Kökçö
kuçaktaşıp dos boldu.
Éndi Almambét çay işti.
Almambét çaydı içken son,
turup Kökçö ayttı déyt:
'Köküröktö canım bir', dédi
'kömököygö tilim bir!' dédi
'éndi mén élime barayn,
méniñ curtuma barayn,
élim mén aytıp köröyn,
curtum mén aytıp köröyn!
Élim tilim albasa,
ak téñge bulum çaçayn,
kızıl çoktuu Oyrottun
kanın öltürüp kaçayn!
Élim tilim alsa', dédi
altı uulu Oyrotu
suu ayakka korkup kirip kétken
üç ata uulu Busurman
içine kirip baralı!
Maldı katka saldırıp,
maldı alaldap alalı!
Buldu katka saldırıp,
buldu alaldap alalı!
Busurman koominan ötüp kételi!'
Almambét atka mindi,

gel bıyığını kestiriver,
sakalını koyuver,
saçlarını kırptırıver,
kalpağın süsünü kaldırıver,
o zaman kitabı okuyabilirsin,
Kur'an'ımı anlayabilirsin."
Kaplan doğan Almambet,
bıyığını kestirdi,
sakalını koyuverdi,
saçlarını kırptırdı,
mukaddes kitabı bir açtı,
sonra önüne koyarak
Kur'an'ı yardımsız okudu,
kendi kendine okudu.
Kara Han'ın er oğlu
kaplan doğan Almambet:
"Müslüman olayım." dedi
Almambet'e çanağı koydu.
Almambet çayı yine almadı.
"Göğsüme ben can koyayım,
ağzıma ben dil koyayım,
ay ışığı gibi solayım,
senin ile dost olayım
ondan sonra çaydan içerim!"
O vakit Kökçö kalkıp dedi:
"Bu gelen çanak benim olsun,
giden çanak seninki olsun!"
Ay ışığı gibi soldu,
Aydar Han'ın oğlu Kökçö
kucaklaşıp dost oldu.
O zaman Almambet çayı içti.
Çayı içip bitirince
Er Kökçö'ye dedi ki:
"Göğsümde canım var şimdi,
ağzımda dilim var şimdi,
artık kavmime döneyim,
artık yurduma varayım,
kavmimle konuşayım,
yurdumla konuşayım,
halk sözümü dinlemezse,
hazinemi saçayım,
Kor gibi yanan Oyrot'un
hanını öldürüp kaçayım!
Kavmim sözümü dinlerse,
altı Oyrot oğlunu
korkudan su boyunca kaçan
üç ata oğlu müslüman
içine girip kalayım!
Malı yazarak sayayım,
malı helal yapayım!
Mülkü de yazarak sayayım,
mülkü helal yapayım!
Müslümanlarla yaşayayım."
Almambet atına bindi,

атасынын жакка жүрдү.	atasının cakka cürdü.	babasının yurduna döndü.
Атасының үйүнө	Atasınıñ üyünö	Babasının evine
кирип келсе Алмамбет	kirip kélse Almambét	girerken Almambet:
'Асалау малийкым, атам!' деди.	'Asalau maliykım, atam!' dédi.	"Selamunaleyküm, babam." dedi.
Салам берсе Алмамбет,	Salam bérse Almambét,	Selam verince Almambet,
елик берген адам жок,	elik bérgen adam cok,	kimse selam almadı,
тура калган адам жок.	tura kalğan adam cok.	kimse yerinden kalkmadı.
Алмамбет оттун башында	Almambét ottun başında	Almambet ateşin başına
тура калып айтт'эле:	tura kalıp aytt'éle:	geçti sonra dedi ki:
'Туудурбай туна чөксөңчү!	'Tuudurbay tuna çöksöñçü!	"Doğmaz olup kalsa idin,
Учурбай куруп калсаңчы!	Uçurbay kurup kalsañçı!	muvaffak olmadan kuruyasın,
Жалган дүүнө мында дейт,	Calğan düünö mında déyt,	burası yalan dünyası,
жай дүүнөлөр анда дейт!	cay düünölör anda déyt!	ötesi gerçek dünyası,
А дүүнө-минен бу дүүнө,	A düünö-minen bu düünö,	o dünya için burada
жакшылык жайын билелик!	cakşılık cayın bilelik!	iyiyi öğrenelim.
"Куркулдабат куалдат"	"Kurkuldabat kualdat"	"Kul hüvallahu Ehad"
Куран тилин билелик!	Kuran tilin bilelik!	Kur'an dilini bilelim.
Меке-минен бейштин	Méké-minen béyştin	Mekke ile behiştin
ортосунан тилейлик!	ortosunan tileylik!	ortasını alalım!
Бис Бусурман бололук!	Bis Busurman bololuk!	Biz müslüman olalım!
Кеңеш кебин кылыңар!	Kéñeş kébin kılıñar!	Aranızda görüşün,
Эртен келип угайн!	Érten kélip uğayn!	yarın gelin anlarım,
Атымнын башын бур'албаймын,	Atımnın başın bur'albaymın,	atımın başını çeviremem,
ошу жерде тур'албаймын.'	oşu cérde tur'albaymın.'	bu yerlerde kalamam."
Кабылан тууган Алмамбет	Kabılan tuuğan Almambét	Kaplan doğan Almambet
ошу үйдөн чыкты дейт,	oşu üydön çıktı déyt,	evden dışarıya çıktı,
Кыл-жиренин минди дейт,	Kıl-cirénin mindi déyt,	al atına binerek
кыл көбүсөн кийди дейт,	kıl köbüsön kiydi déyt,	kıl zırhını giyindi,
элдин четине келип жатты,	éldin çétine kélip cattı,	halkının yanına gelip
жоонын бетине келип жатты.	coonın bétine kélip cattı.	düşmanın karşısına geldi.
Тактасында Кара-кан	Taktasında Kara-kan	Tahtında oturan Kara Han
элин-журтун жийп алды	élin-curtun ciyp aldı	kavmini yurdunu topladı
тактадан туруп айтты дейт:	taktadan turup ayttı déyt:	tahtından kalkıp dedi ki:
'Аркар жүрбөс кыядан,	'Arkar cürbös kıyadan,	"Dağ koyunu ayrılmaz kayasından
атадан жалгыс уядан,	atadan calğıs uyadan,	ne de babasından, yuvasından,
эчкилер жүрбөс кыядан,	éçkiler cürbös kıyadan,	geyik ayrılmaz kayasından
энеден жалгыс уядан,	éneden calğıs uyadan,	ne de anasından, yuvasından,
жумурткадан ак эди,	cumurtkadan ak édi,	yumurtadan ak idi o,
бир жатындан так эди!	bir catından tak édi!	ana karnında tek idi o!
Кан Алмамбет жалгысым	Kan Almambét calğısım	Almambet, biricik oğlum benim
кантып мындай кеп айтты?	kantıp mınday kép ayttı?	sen bana böyle nasıl dedin?
Калың ормон көп журтум,	Kalıñ ormon köp curtum,	Ey yurdumun sık ormanı
бу Алмамбет уулумду	bu Almambét uulumdu	bu Almambet oğlumu
бир көсүмө көрсөтпөй,	bir kösümö körsötpöy,	bir daha gözüme gösterme
эртен кармап өлтүр-	érten karmap öltür-	erkenden öldür beni.
атып салган огумду,	atıp salğan oğumdu,	O fırlamış okum idi,
катуу чычкан богумду!'	katuu çıçkan boğumdu!'	katı sıçılmış bokum idi."
Журту Канга айтты дейт:	Curtu Kanğa ayttı déyt:	Yurt halkı Han'a dedi ki:
'Чалдыратпай уук чечебис,	'Çaldıratpay uuk çéçebis,	"Sessiz çekeriz okumuzu biz,
шаңшытпай бүркүт алабыс,	şañşıtpay bürküt alabıs,	bağırtmadan bürkütünü alıveririz,
суунун башын көстөйбүс!'	suunun başın köstöybüs!'	suyun da başına götürüveririz!"
Кан анда туруп айтты:	Kan anda turup ayttı:	Han da şöyle cevap verdi:
'Калың ормон көп журтум,	'Kalıñ ormon köp curtum,	"Ey orman gibi sık kavmim,
мен сенден айрылбайм,	mén sénden ayrılbaym,	ben senden hiç ayrılmam,

алтындан кылган зер техтан
өзүм жерге түшпөймүн,
эшикти өзүм ачпаймын-
кан башым кара болбойбы?
Айчыгы алтын
туу болду,
алты сан кара кол болду,
Кытайдын колу кырк сан болду,
Орустун колу он сан болду:
Алмамбеттин бу жолун
тосуп жатты ошу кол.
Таң агарып атканда,
күн көгөрүп чыкканда,
кабылан тууган Алмамбет
Кыл-жиренди минди дейт,
кыл күбөсүн кийди дейт,
үйдү көстөп жүрдү дейт.
Кытайдын колу, кырк сан кол,
Орустун колу он сан кол
өтүп кетти Алмамбет,
алтын тактаның үстүндө олтурган
атасының үстүнө кирди:
'Асалау магалийкым!' деди.
Салам айтса Алмамбет,
елик жок болду атанын.
Алтындан кылган зер такта,
анан түштү атасы,
эшикти өзү ашканда,
кабылан тууган Алмамбет
атасын кармап алды дейт:
'Туудурбай туна чөксөңчү!
Учурбай куруп калсаңчы!
А дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык сурап кетели!
Кылча кызыл жандарга
"Кулкулдабат куалдат"
куран тилин билели!
Бис Бусурман бололу!
Капырдын каны болгончо,
Бусурман кулу бололу!
Атасы туруп айтт'эле:
'А дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык жайын бил'елбейм,
Меке-минен бейштин
ортосунан ал'албайм,
мен Бусурман бол'олбойм!
Чабуучу болсоң, бас мына!
Төгүчү болсоң, кан мына!'
Кара-кан бу кепти айтып,
үйдөн чыгып барды дейт,
кара бедеүни минди дейт,
көлдү көстөп жүрдү дейт.
Кабылан тууган Алмамбет
энесин көстөп октолду,

altından kılğan zér taktan
özüm cérge tüşpöymün,
éşikti özüm açpaymın-
kan başım kara bolboybı?
Ayçığı altın
tuu boldu,
altı san kara kol boldu,
Kıtaydın kolu kırk san boldu,
Orustun kolu on san boldu:
Almambéttin bu colun
tosup cattı oşu kol.
Tañ ağarıp atkanda,
kün kögörüp çıkkanda,
kabılan tuuğan Almambét
Kıl-ciréndi mindi déyt,
kıl kübösün kiydi déyt,
üydü köstöp cürdü déyt.
Kıtaydın kolu, kırk san kol,
Orustun kolu on san kol
ötüp kétti Almambét,
altın taktanıñ üstündö olturğan
atasınıñ üstünö kirdi:
'Asalau mağaliykım!' dédi.
Salam aytsa Almambét,
elik cok boldu atanın.
Altından kılğan zér takta,
anan tüştü atası,
éşikti özü aşkanda,
kabılan tuuğan Almambét
atasın karmap aldı déyt:
'Tuudurbay tuna çöksöñçü!
Uçurbay kurup kalsañçı!
A düünö-minen bu düünö
cakşılık surap kételi!
Kılça kızıl candarğa
"Kulkuldabat kualdat"
kuran tilin bileli!
Bis Busurman bololu!
Kapırdın kanı bolğonço,
Busurman kulu bololu!
Atası turup aytt'éle:
'A düünö-minen bu düünö
cakşılık cayın bil'elbeym,
Méké-minen béyştin
ortosunan al'albaym,
mén Busurman bol'olboym!
Çabuuçu bolsoñ, bas mına!
Tögüçü bolsoñ, kan mına!'
Kara-kan bu képti aytıp,
üydön çığıp bardı déyt,
kara bédeüni mindi déyt,
köldü köstöp cürdü déyt.
Kabılan tuuğan Almambét
énesin köstöp oktoldu,

altın tahtımdan asla,
ben yerlere inemem,
kendim kapıyı açamam.
Han başım lekelensin mi?"
Nakışları altın hilalli
sancak göründü,
altı kol ordu göründü.
Çinlinin kırk kol ordusu göründü,
Rusun on kol ordu göründü:
Almambet'in yolunu
beklemeğe başladı bu ordu.
Tan yeri ağarıp,
gün görünüp doğarken,
kaplan doğan Almambet,
atı Kıl-ciren'e binerek
kıl zırhını giyerek,
baba evine doğruldu.
Çinlinin kırk kol ordusu
Rusların on kol ordusu
arasından geçip gitti Almambet,
altın tahtında oturan
babasına gitti o.
"Selamunaleyküm, baba." dedi.
Selam veren Almambet,
babasından cevap almadı.
Altın kaplı tahtından
derken indi babası,
bizzat kapıyı açarken
kaplan doğan Almambet,
babasını tutup dedi ki:
"Evlatsız kalasın,
büyütemeden kuruyasın,
gel bu dünyada öbürü için
iyilik ederek çalışalım
kıldan ince, kızıl canlara
"Kul hüvallahu Ehat"
Kur'an dilini bilelim,
hep müslüman olalım.
Kafire han olmaktansa
müslümanın kulu olalım."
Babası o vakit dedi ki:
"Ne bu dünyaya ne öbürüne
yaraşan iyiliği ben bilemem.
Mekke ile behiştin
arasını alamam,
ben müslüman olamam,
gel istersen başımı kes,
koş istersen kanımı dök!"
Kara Han böyle diyerek
evinden çıkıp gitti.
Kara atına binerek
göle doğru seyirtti
Kaplan doğan Almambet,
anasına saldırıp

кылычын сүрүп алып,
энесине жетип айтты дейт:
'Атекеме сүүлөштүм,
көп кеп айтып сурадым,
"А дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык жайын билели!
Бис Бусурман бололу!"
Сурасам-да болбоду,
атекем сөсүм албады:
"А дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык жайын билбеймин,
Меке-минен бейштин
ортосунан албаймын,
мен Бусурман болбоймун!"
Атекемнин сөсү бу эди.
Он эки айлар көтөргөн
омурткаңды сыстаттым,
тар курсагың кеңиттим,
таш эмчегиң бошоттум!-
Сен балаңны таштаба!'
Энеси айтты уулуна:
'Кара-кан барса, барамын,
атекеңнен айрылбайм!
Астыңнан адам буубасын!
Артыңнан адам куубасын!
Менен бурун сен барсаң,
көсүңнүн кырын сала жүр!'
Анда айттың Алмамбет:
'Ак теңге булду чачайн,
кызыл чоктуу Ойроттун
канын өлтүрүп качайн!
Капырдын каны болгончо,
Бусурман кулу болойн!
Алмамбет энеден чыгып,
Кыл-жиренин минди дейт,
кыл күбөсүн кийди дейт,
Алмамбет энди жүрдү.
Кыр жагында Кытай колу
кырк сан кол болуп жатыр,
ой жагында Орус колу
он сан кол болуп жатыр.
Кабылан тууган Алмамбет
кара болот кылычын
бир тетиги чыгарып
бир копшутуп койды дейт,
кызыл чоктуу көп Ойрот
тең жарыла берди дейт,
Алмамбет өтүп келе жатыр.
Колдун көбүн өтүп келгенде,
бир сан турган Калмакка
кармап алып сабынан,
сууруп алып кабынан,
шылтеп кылыч жиберди-
кызыл чоктуу көп Ойроттун

kılıçın sürüp alıp,
énesine cétip ayttı déyt:
'Atekeme süülöştüm,
köp kép aytıp suradım,
"A düünö-minen bu düünö
cakşılık cayın bileli!
Bis Busurman bololu!"
Surasam-da bolbodu,
atekem sösüm albadı:
"A düünö-minen bu düünö
cakşılık cayın bilbeymin,
Méké-minen béyştin
ortosunan albaymın,
mén Busurman bolboymun!"
Atekemnin sösü bu édi.
On éki aylar kötörgön
omurtkañdı sıstattım,
tar kursağıñ kéñittim,
taş émçegiñ boşottum!-
Sén balañnı taştaba!'
Énesi ayttı uuluna:
'Kara-kan barsa, baramın,
atekeñnen ayrılbaym!
Astıñnan adam buubasın!
Artıñnan adam kuubasın!
Ménen burun sén barsañ,
kösüñnün kırın sala cür!'
Anda ayttıñ Almambét:
'Ak téñge buldu çaçayn,
kızıl çoktuu Oyrottun
kanın öltürüp kaçayn!
Kapırdın kanı bolğonço,
Busurman kulu boloyn!
Almambét éneden çığıp,
Kıl-cirénin mindi déyt,
kıl kübösün kiydi déyt,
Almambét éndi cürdü.
Kır cağında Kıtay kolu
kırk san kol bolup catır,
oy cağında Orus kolu
on san kol bolup catır.
Kabılan tuuğan Almambét
kara bolot kılıçın
bir tétigi çığarıp
bir kopşutup koydı déyt,
kızıl çoktuu köp Oyrot
téñ carıla bérdi déyt,
Almambét ötüp kéle catır.
Koldun köbün ötüp kélgende,
bir san turğan Kalmakka
karmap alıp sabınan,
suurup alıp kabınan,
şıltep kılıç ciberdi-
kızıl çoktuu köp Oyrottun

kılıcını sıyırdı,
anasına dedi ki:
"Babam ile görüştüm,
bir çok sözle yalvardım:
"Dünya ve ahiret için
yaraşanı bulalım,
biz müslüman olalım!" dedim.
O müslüman olmadı,
sözümü dinlemedi.
"O dünya ile bu dünyaya
yakışan iyiliği bilmem ben,
Mekke ile behiştin
ortasını istemem.
Ben müslüman olamam!" dedi.
Babamın sözü bu idi.
On iki ay beni taşıdın,
omurganı sızlattım,
dar karnını bollattım,
taş memeni yumuşattım,
sen oğlunu gel kovma!"
Anası dedi ki oğluna:
"Baban gidince ben de giderim,
ben Kara Han'ımdan ayrılmam!
Sana kimse karışmasın!
Kimsecik arkandan gelmesin!
Benden evvel sen gidersen,
bizi unutma sakın sen!"
Almambet şöyle dedi:
"Ak tenge pulumu saçarım
kor gibi yanan Oyrot'un
hanını öldürür kaçarım!
Kafire han olmaktansa
müslümana kul olurum."
Almambet anasını bırakıp
Kıl-ciren'e atladı,
kıl zırhını kuşandı,
Almambet çıkıp gitti.
Bir tepede Çinlinin
kırk kol ordusu durmuştu,
aşağısına yayılmıştı
Rus'un on kol ordusu.
Kaplan doğan Almambet,
kara çelik kılıcını
kınından sıyırarak
bir vurup geri çekti,
kor gibi yanan kalabalık Oyrot'u
ortasından yararak
geçti arasından Almambet.
Halkın yarısını geçince
kabzasına el atıp
kılıcını kınından çıkardı,
bir Kalmuk kümesine
bir yaman darbe indirdi.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot

өрт күйгөн немедей
сапырылып жатып калды!
Бир саптын башында турган экен,
алтындан көкүл жайкаган,
сүүлөсө жийн таркаган
кандын уулу Карача бар экен-
кара инген
салса ийбеген,
башына даңкан тийбеген,
тала жердин кырсасы,
сан жиндин мырсасы,
Орустан чыккан экен дейт!
Алмамбет батыр айтты дейт:
'Мына дүүнө-минен бу дүүнө
жакшылык сурап барамын,
кылча кызыл жаныма
кыямат тилеп барамын!
Кызыл чоктуу Ойроттун
аласын ала качпадым,
куласын кууа качпадым...!
Мединениң сары талага
бир түшүрүп албасам,
сени бир Кудайдан
бир тилеп салбасам...'
Алмамбет батыр мыны айтып,
Ойротту көстөп жүрдү дейт,
кызыл чоктуу көп Ойрот
дүркүн-дүркүн болду дейт,
арышың узун Алмамбет
желегин жерден түрдү дейт,
көтүнөн кууп келди дейт,
кызыл бир чоктуу Ойротту
күн чыгыш көстөй сүрдү дейт!
'Бекип бир калган бейиштин
эшигин ачкан Эр Кошой,
байланып калган базардын
жолун бир ачкан Эр Кошой!
Арууң турат башыңда,
арбагың турат кашыңда!
Арбактарың колдосун,
бериштелериң көтөрсүн!
Чакырган үнүң азандай, Кожом,
башыңда селде казандай, Кожом!
Бериштелер көтөрсүн,
арбактарың жөлөсүн!'
Алмамбет желекти
жерден түрдү дейт,
кызыл бир чоктуу Ойротту
күн чыгыш көстөй сүрдү дейт.
'Көкүрөктө жаным, бир досум,
көмөкөйдө тилим, бир досум-
бериштелер көтөрсүн!
Кызыл бир чоктуу Ойроттун
аласын ала качпадым,

ört küygön némedey
sapırılıp catıp kaldı!
Bir saptın başında turğan éken,
altından kökül caykağan,
süülösö ciyn tarkağan
kandın uulu Karaça bar éken-
kara ingen
salsa iybegen,
başına dañkan tiybegen,
tala cérdin kırsası,
san cindin mırsası,
Orustan çıkkan éken déyt!
Almambét batır ayttı déyt:
'Mına düünö-minen bu düünö
cakşılık surap baramın,
kılça kızıl canıma
kıyamat tilep baramın!
Kızıl çoktuu Oyrottun
alasın ala kaçpadım,
kulasın kuua kaçpadım...!
Médinéniñ sarı talağa
bir tüşürüp albasam,
séni bir Kudaydan
bir tilep salbasam...'
Almambét batır mını aytıp,
Oyrottu köstöp cürdü déyt,
kızıl çoktuu köp Oyrot
dürkün-dürkün boldu déyt,
arışıñ uzun Almambét
célegin cérden türdü déyt,
kötünön kuup kéldi déyt,
kızıl bir çoktuu Oyrottu
kün çığış köstöy sürdü déyt!
'Békip bir kalğan béyştin
éşigin açkan Ér Koşoy,
baylanıp kalğan bazardın
colun bir açkan Ér Koşoy!
Aruuñ turat başıñda,
arbağıñ turat kaşıñda!
Arbaktarıñ koldosun,
bérişteleriñ kötörsün!
Çakırğan ünüñ azanday, Kocom,
başıñda sélde kazanday, Kocom!
Bérişteler kötörsün,
arbaktarıñ cölösün!'
Almambét célekti
cérden türdü déyt,
kızıl bir çoktuu Oyrottu
kün çığış köstöy sürdü déyt.
'Köküröktö canım, bir dosum,
kömököydö tilim, bir dosum-
bérişteler kötörsün!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun
alasın ala kaçpadım,

sönmüş bir yangın gibi
devrilip kaldılar.
Bir kümenin başında durdu
altın başlığı dalgalanan,
sözleri toplu halkı dağıtan
hanın oğlu bir Karaça vardı.
Kara dişi deve konsa,
dönüp bakmaz,
başına değnek değmeyen,
düz ovanın çemberi,
bir çok yığınların efendisi,
aslı Rusluktan çıkmıştı!
Er Almambet dedi ki:
"Bu dünya ile öbür dünyaya
iyilik ederek çalışacağım,
kıl gibi ince canıma
ahreti yalvaracağım!
Kor gibi yanan Oyrot'tan
ala atlarını alıp kaçmadım,
kula atlarını alıp kaçmadım!
Medine sahrasına şimdi
düşürüp neden almayayım,
seni Tanrı'dan
nasıl istemeyeyim?"
Almambet böyle deyip
Oyrot'un üstüne atını sürdü.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot
korkudan birbirine girdi.
Arştan uzun Almambet
bayrağını yerden kaptı,
arkalarından gitti.
Kor gibi yanan kalabalık Oyrot'u
gün doğuşuna doğru sürdü!
"Kapalı kalan behiştin
kapısını açan Er Koşoy,
kapanıp kalan çarşının
yolunu açan Er Koşoy,
şerefin duruyor başında,
ervahın duruyor yanında!
Ervahın yardımcın olsun!
Meleklerin yardımcın olsun!
Sesin ezan gibi ötsün, efendim!
Sarığın kazan gibi olsun, efendim!
Melekler yardımcın olsun!
Ervahın yardımcın olsun!"
Almambet
bayrağını kaptı,
kor gibi yanan Oyrot'u püskürttü
günün doğduğu yerlere.
"Tendeki canım, biricik dostum,
ağzımdaki dilim, biricik dostum,
melekler yardımcın olsun!
Kor gibi yanan Oyrot'tan
alaca atını alıp kaçmadım,

куласын куua качпадым...!
Жасаган! Саа не жастым?
Кудрөт! Сага не кылдым?'
Алмамбет бу этегин бу жакка
булкуп алып кыстады,
сол этегин сол жакка
булкуп алып кыстады.
Сол колунда найзаны
сол колунан чыгарып
оң колуна алды дейт.
'Көкчө, Көкчө!' деди дейт,
Көкчөнүн бериштеси бас болду:
Манастың арбагы
бир оосына кирди дейт,
Манастап ураан салды дейт:
сан эрдин кыйкырагын
Алмамбет батыр салды дейт,
сан аттын дүбүртүн
Кыл-жирен буудан салды дейт!
Топусун тоодай кылды дейт,
күрмөнүн үйдөй кылды дейт,
ак теңге булун чашты дейт!
Кызыл бир чоктуу Ойроттун
канын өлтүрүп кашты дейт!
Ай жарыги бос болду,
Айдар-кан уулу Кан Көкчө
кучакташып дос болду-
'Мен Бусурман болом!' деп.
Күгүм кире, күн бата,
каш карарып, эл жата,
кызыл чоктуу Ойроттун
өлүктөн ат чуркатып чыкты.
Жер ортосу көк дөбө
арг'атасы Камбар-кан,
берг'атасы Айдар-кан,
Айдар-кандын баласы
айлаңгыс тууган Эр Көкчө,
Эр Көкчө келди дейт.
Бая учурашкан жеринде
Эр Көкчөнү көргөндө,
Алмамбет батыр айтты дейт:
'Асалау малийким,
Эр Көкчө, досум!'
'Эликиме салам,
Алмамбет, досум!
Сак саламат болдуңбы, досум?'
'Сак саламат болгомун, досум,
сагынбай эсен келгемин, досум!
Элим бир тилим албады, досум:
энем бир тилим албады, досум,
журтум бир тилим албад'ай,
каным бир тилим албад'ай, досум,
кара бир тилим
албад'ай, досум!

kulasın kuua kaçpadım...!
Casagan! Saa né castım?
Küdröt! Sağa né kıldım?'
Almambét bu étegin bu cakka
bulkup alıp kıstadı,
sol étegin sol cakka
bulkup alıp kıstadı.
Sol kolunda nayzanı
sol kolunan çığarıp
oñ koluna aldı déyt.
'Kökçö, Kökçö!' dédi déyt,
Kökçönün bériştesi bas boldu:
Manastıñ arbağı
bir oosına kirdi déyt,
Manastap uraan saldı déyt:
san érdin kıykırağın
Almambét batır saldı déyt,
san attın dübürtün
Kıl-cirén buudan saldı déyt!
Topusun tooday kıldı déyt,
kürmönün üydöy kıldı déyt,
ak téñge bulun çaştı déyt!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun
kanın öltürüp kaştı déyt!
Ay carığı bos boldu,
Aydar-kan uulu Kan Kökçö
kuçaktaşıp dos boldu-
'Mén Busurman bolom!' dép.
Kügüm kire, kün bata,
kaş kararıp, él cata,
kızıl çoktuu Oyrottun
ölüktön at çurkatıp çıktı.
Cér ortosu kök döbö
arğ'atası Kambar-kan,
bérg'atası Aydar-kan,
Aydar-kandın balası
aylañgıs tuuğan Ér Kökçö,
Ér Kökçö kéldi déyt.
Baya uçuraşkan cérinde
Ér Kökçönü körgöndö,
Almambét batır ayttı déyt:
'Asalau maliykim,
Ér Kökçö, dosum!'
'Elikime salam, Almambét,
dosum!
Sak salamat bolduñbı, dosum?'
'Sak salamat bolğomun, dosum,
sağınbay ésen kélgemin, dosum!
Élim bir tilim albadı, dosum:
énem bir tilim albadı, dosum,
curtum bir tilim albad'ay,
kanım bir tilim albad'ay, dosum,
kara bir tilim
albad'ay, dosum!

kula atını kovalamadım!
Yaratan'ım! Sana ne yaptım?
Kudret! Sana ne ettim?"
Almambet eteğinin birini
bir yanına kıstırdı,
sol eteğini sol yanına
kaldırıp sıkıştırdı,
sol elindeki mızrağı
sol elinden çıkardı,
sağ eline alarak
"Kökçö, Kökçö!" diye bağırdı.
Kökçö'nün meleği aciz kaldı.
Manas'ın ervahı
ağzına girdi,
Manas nidasıyla haykırdı,
sayısız erin feryadını
Almambet bahadır haykırdı,
sayısız atın tepinmesini
Kıl-ciren yansıttı.
Kalpaklardan dağlar yaptı,
Kalmuk hırkasından evler yaptı,
hazinenin hepsini saçtı!
Kor gibi yanan Oyrot'un
hanını öldürüp kaçtı!
Ayın ışıkları soldu,
Aydar'ın oğlu Kökçö han'ı
kucaklayıp dost oldu:
"Ben Müslüman oldum." dedi.
Akşam olup gün batınca
sular kararıp herkes yatınca
kor gibi yanan Oyrot'un cesetlerinin
at ile üstlerinden geçti.
Ova ortasında bir tepeye
büyük ceddi Kambar Han,
kendi babası Aydar Han,
kendisi, Aydar Han'ın oğlu
dönek doğan Er Kökçö,
Er Kökçö kendi de geldi.
Önce rast geldiği bir yerde
Kökçö'yü tanıdığı bir yerde
Er Almambet dedi ki:
"Selamunaleyküm,
Er Kökçö, dostum!"
"Aleykümselam,
Almambet, dostum!
Sağ selamet kaldın mı, dostum?"
"Sağ selamet kaldım, dostum!
Sağ selamet dönüp geldim, dostum!
Kavmim sözümü dinlemedi, dostum,
anam da sözümü dinlemedi, dostum,
yurdum da sözümü dinlemedi,
hanım da sözümü dinlemedi, dostum,
tebam da sözümü
dinlemedi, dostum!

Ак теңге булум
чачкамын, досум!
Кызыл бир чоктуу Ойроттун, досум,
кан өлтүрүп качкамын, досум!
Жабыгың май кылам, досум,
жамы журтуң бай
кылам, досум:
түндүгүңдөн май
кылам, досум,
түгөлдөй бир журтуң бай кылам!
Томого оңдап кайтамын, досум,
Томаягың байтамын, досум!
Кемпирге куйрук
чайнатам, досум,
келиңге кете байлатам, досум!
Эр өлтүрсөм,
кун бербейм,
нар өлтүрсөм, бул бербейм,
кылганым милдет
кылбасмын, досум!
Жакшы агырлап күтүп ал, досум!'
Көкчө туруп айтты дейт:
'Көкүрөктө жаным бир досумсун,
бокчодогу тонум бир досумсун!
Ак-кыяз-минен Көк-кыяз, чором,
кара бир сууда кеме жок, чором,
бистен бир неме жок, чоро!
Кара-кандын баласы, чором,
кабылан тууган Алмамбет чором,
өзү бир келди үйүмө, чором!
Калың бир Найман көп
журттан, чором,
"Кадырын билет!" деп алган, чором:
оорчын бир Найман көп
журттан, чором,
"Огол'о сулуу!" деп алган, чором,
кар үстүнө кар жооса,
кардан ап-ак эти бар,
кар үстүнө кан тамса,
кандан кызыл бети бар,
күдөрүдөй былкылдайт,
күчүгүттей чыңкылдайт,
сүүлөсүндөй керилип,
сүүлөп сөскө эринип,
күлсө күрөктөй тиши кашкаят,
күймөнсө жыпар жыттанат,
былгары життуу Буудай-бек,
буруксуган Ак-эркеч-
өкөөнө кабар айтыңар, чором,
ушу бир жерден көшсүн, де!
Алыстан бейман келет, де!
Атекем Айдар-канга айтыңар,
ушу бир жердан көшсүн, де,
илгерилеп консун, де!

Ak téñge bulum
çaçkamın, dosum!
Kızıl bir çoktuu Oyrottun, dosum,
kan öltürüp kaçkamın, dosum!
Cabığıñ may kılam, dosum,
camı curtuñ bay
kılam, dosum:
tündügüñdön may
kılam, dosum,
tügöldöy bir curtuñ bay kılam!
Tomoğo oñdap kaytamın, dosum,
Tomayağıñ baytamın, dosum!
Kémpirge kuyruk
çaynatam, dosum,
kéliñgé kéte baylatam, dosum!
Ér öltürsöm,
kun bérbeym,
nar öltürsöm, bul bérbeym,
kılğanım mildet
kılbasmın, dosum!
Cakşı ağırlap kütüp al, dosum!'
Kökçö turup ayttı déyt:
'Köküröktö canım bir dosumsun,
bokçodoğu tonum bir dosumsun!
Ak-kıyaz-minen Kök-kıyaz, çorom,
kara bir suuda kéme cok, çorom,
bisten bir néme cok, çoro!
Kara-kandın balası, çorom,
kabılan tuuğan Almambét çorom,
özü bir kéldi üyümö, çorom!
Kalıñ bir Nayman köp
curttan, çorom,
"Kadırın bilet!" dép alğan, çorom:
oorçın bir Nayman köp
curttan, çorom,
"Oğol'o suluu!" dép alğan, çorom,
kar üstünö kar coosa,
kardan ap-ak éti bar,
kar üstünö kan tamsa,
kandan kızıl béti bar,
küdörüdöy bılkıldayt,
küçügüttey çıñkıldayt,
süülösündöy kérilip,
süülöp söskö érinip,
külsö küröktöy tişi kaşkayat,
küymönsö cıpar cıttanat,
bılğarı cittuu Buuday-bék,
buruksuğan Ak-érkéç-
ököönö kabar aytıñar, çorom,
uşu bir cérden köşsün, dé!
Alıstan béyman kélet, dé!
Atekem Aydar-kanğa aytıñar,
uşu bir cérdan köşsün, dé,
ilgerilep konsun, dé!

Hazinemi bu
uğurda saçtım, dostum.
Kor gibi yanan Oyrot'un hanını
öldürdüm de kaçtım, dostum!
Zayıflarını semirteyim, dostum,
bütün yurdunu zengin
edeyim, dostum,
bacasına kadar yağ doldurup
zengin edeyim, dostum,
kavmini zengin kılayım, dostum.
Başlarını düzeltip döneyim, dostum,
fakirleri zengin kılayım, dostum!
Kocakarılara kuyruk
çiğneteyim, dostum,
gelinleri donatayım, dostum!
Adam öldürürsem
diyet vermeyeyim,
deve öldürürsem para vermeyeyim,
yaptıklarım için ceza
vermeyeyim, dostum!
Beni şerefimle al karşıla, dostum!"
Kökçö kalkıp şöyle dedi:
"Tende canım gibi dostumsun,
bohçada elbisem gibi dostumsun,
Ak-kıyaz ile Kök-kıyaz, yiğitlerim,
kara suda hiç gemi yok, yiğitlerim
bizde fenalık filan yoktur, yiğitlerim!
Kara Han'ın oğlu, yiğitlerim,
kaplan doğan Almambet, yiğitlerim,
kendisi geldi evime, yiğitlerim!
Kalabalık Nayman
yurdundan, yiğitlerim,
en seçmesi odur, yiğitlerim,
büyük Nayman yurdunun
içinden, yiğitlerim,
en güzelini aldım, yiğitlerim,
kar üstüne karlar yağsa
kardan appak eti var,
kar üstüne kan damlasa,
kandan kızıl yüzü var,
ceylan gibi titreyen,
enik gibi ses veren,
ördek gibi süzülüp
söylenen şeyi dinleyen,
gülünce kürek gibi dişleri parıldar
nefis miskler gibi kokan,
misk gibi kokan Buuday-bek'e
hem de güzel Ak-erkeç'e
ikisine de haber verin, yiğitlerim,
kalkıp buraya gelsin, de!
Uzaktan misafir geldi de!
Bunu babam Aydar Han'a da söyle.
Kalkıp buraya gelsin, de!
Civarda bir yere konsun, de!

Алыстан бейман келет, де!	Alıstan béyman kélet, dé!	Uzaktan misafir geldi, de!
Беймандын камын жесин, де!'	Béymandın kamın césin, dé!'	Ona hazırlık yapalım, de!"
Айдар-кан уулу Эр Көкчө	Aydar-kan uulu Ér Kökçö	Aydar Han'ın oğlu Er Kökçö
кырк чоросун кошчу алып,	kırk çorosun koşçu alıp,	kırk yiğidini yanına alarak
Кыргын-чалды башчы алып,	Kırğın-çaldı başçı alıp,	Kırgın-çal'ı rehber yaptı,
жаткан жерине жүрдү дейт.	catkan cérine cürdü déyt.	konakladıkları yere gitti.
Эки чоро үйгө жетет дейт,	Éki çoro üygö cétet déyt,	İki yiğit eve giderek
бейман кабарын айтат дейт.	béyman kabarın aytat déyt.	misafir geldiğini haber verdi.
Таң агарып атканда,	Tañ ağarıp atkanda,	Tan yeri ağarıp
күн кызарып чыкканда,	kün kızarıp çıkkanda,	gün kızarıp doğunca
эки чоро үйдү чешти,	éki çoro üydü çéşti,	iki yiğit evi çözdü,
көштү келип жөнөттү,	köştü kélip cönöttü,	gelip göçü yola düzdü,
жер түсүнө конду дейт.	cér tüsünö kondu déyt.	ovaya yerleştirdi.
Алтымыш желе миң кулун	Altımış céle miñ kulun	Altmış iple bin adet tayı
чыбырата байлады,	çıbırata bayladı,	sıra ile bağladı.
сексен желе сан кулун	séksen céle san kulun	Seksen iple bir çok tayı
жергелете байлады.	cérgelete bayladı.	sıra sıra bağladı.
Үзүгүн салганда,	Üzügün salğanda,	Yurt çadırı kurulunca
булгары життуу Буудай-бек	bulğarı cittuu Buuday-bék	misk kokulu Buuday-bek
буруксуган Ак-эркеч	buruksuğan Ak-érkéç	ile güzel Ak-erkeç
катындарды жийды дейт.	katındardı ciydı déyt.	kadınları topladı.
'Сабам сулуу болсун!' деп	'Sabam suluu bolsun!' dép	Kımız tulumları güzel olsun diye
сактыяндан кылдырды,	saktıyandan kıldırdı,	sahtiyandan yaptırdı.
'Көнөгө сулуу болсун!' деп	'Könögö suluu bolsun!' dép	Süt kovaları da güzel olsun diye
көн булгарыдан тиктирди,	kön bulğarıdan tiktirdi,	sahtiyandan diktirdi.
'Чыкта сулуу болсун!' деп	'Çıkta suluu bolsun!' dép	Tay yuları güzel olsun diye
чын жибектен эштирди,	çın cibekten éştirdi,	Çin ipeğinden ördürdü,
'Казыгы сулуу болсун!' деп	'Kazığı suluu bolsun!' dép	kazıklar bile güzel olsun diye
калайлатып салды дейт.	kalaylatıp saldı déyt.	üstlerine kalay döktürdü.
Уугун көрсөң, уштуу дейт,	Uuğun körsöñ, uştuu déyt,	Çadır direklerini sivriltti,
сабасын көрсөң, ыштуу дейт.	sabasın körsöñ, ıştuu déyt.	büyük süt tulumlarını tütsületti.
'Токмогу сулуу болсун!' деп	'Tokmoğu suluu bolsun!' dép	Tokmaklar bile güzel olsun diye
сом темирден соктурду.	som témirden sokturdu.	som demirden döktürdü.
Кой семисин сойду дейт,	Koy sémisin soydu déyt,	Koyunun semizini kestirdi.
кол куушуруп турду дейт.	kol kuuşurup turdu déyt.	El bağlayıp durdular,
'Алмамбет качан келет?' деп	'Almambét kaçan kélet?' dép	Almambet ne zaman geliyor diye
эки көзи төрт кылып,	éki közi tört kılıp,	iki gözünü dört etmiş,
ошонтуп карап турду дейт.	oşontup karap turdu déyt.	hepsi bekliyor, şimdi.
Булгары жыттуу Буудай-бек	Bulğarı cıttuu Buuday-bék	Misk kokulu Buuday-bek
Ак-эркечтин үйүндө	Ak-érkéçtin üyündö	Ak-erkeç'in evinde
олтурган экен ошондо.	olturğan éken oşondo.	oturmuşlar orada.
'Алмамбет келет!' деди дейт.	'Almambét kélet!' dédi déyt.	Almambet geldi deyince
Өкөө эки жактан шыкалап карады.	Ököö éki caktan şıkalap karadı.	iki taraftan delikten baktılar
Ак-эркеч катын айтты дейт:	Ak-érkéç katın ayttı déyt:	Ak-erkeç dedi ki:
'Үй көтүнө жоо келсе,	'Üy kötünö coo kélse,	"Evimize düşman gelse
жаңгыс саяр эр экен:	cañgıs sayar ér éken:	tek başına baş edecek erdir o,
үй көтүнө доо келсе,	üy kötünö doo kélse,	evimize dava gelse
жаңгыс сүүлөп эр экен!'	cañgıs süülöp ér éken!'	tek başına halleder bir erdir o!"
Кырк чоро келе жатыр дейт,	Kırk çoro kéle catır déyt,	Kırk yiğit gelmekte idi,
кырк чоронын астында	kırk çoronın astında	kırk yiğidin önünde
Көкчө-минен Алмамбет	Kökçö-minen Almambét	Kökçö ile Almambet
өкөө келе жатыр дейт.	ököö kéle catır déyt.	ikisi gelmekte idi.
Кырк кишинин ичинде	Kırk kişinin içinde	Kırk kişinin içinden
арышың узун Алмамбет	arışıñ uzun Almambét	arştan uzun Almambet

кары бою чыгып жатыр дейт!	karı boyu çığıp catır déyt!	kol boyu yükseliyordu.
Үйгө бир жакындап келди дейт.	Üygö bir cakındap kéldi déyt.	Eve yaklaşınca
Булгары жыттуу Буудай-бек,	Bulğarı cıttuu Buuday-bék,	misk kokulu Buuday-bek
буруксуган Ак-эркеч	buruksuğan Ak-érkéç	ile güzel Ak-erkeç
эшикке чыга калды дейт.	éşikke çığa kaldı déyt.	kapıya çıkıp durdular.
Ак-эркеч катын айтты дейт:	Ak-érkéç katın ayttı déyt:	Ak-erkeç kadın dedi ki:
'Төрт арыштуу Ойроттун	'Tört arıştuu Oyrottun	"Dört Oyrot tarafından sen
төрөсүнүн баласы,	törösünün balası,	efendiler oğlusun,
кыл жагалуу Ойроттун	kıl cağaluu Oyrottun	ince yakalı Oyrotların
кыйбатынын баласы,	kıybatının balası,	kıymetli bir oğlusun,
алт'арыштуу Ойроттун	alt'arıştuu Oyrottun	altı Oyrot tarafından
азыс кандын баласы,	azıs kandın balası,	aziz hanın oğlusun,
алтын айдар, чок белбоо,	altın aydar, çok bélboo,	altın örgülü, saçaklı kuşaklı,
Кара-кандын ботасы	Kara-kandın botası	Kara Han'ın yavrusu
кабылан тууган Алмамбет!-	kabılan tuuğan Almambét!-	kaplan doğan Almambet!
Салам айтмак бисте жок,	Salam aytmak biste cok,	"Selam" demek bize yakışmaz,
элик алмак систе жок:	elik almak siste cok:	"aleyküm selam" demek de size yakışmaz,
саламды сиске буюрган,	salamdı siske buyurğan,	"selam" size buyrulmuş,
татайды биске буюрган!	tataydı biske buyurğan!	çekinmek bize buyrulmuş.
Атыңдын башын буратыр,	Atıñdın başın buratır,	Atının başını çevir,
как алдыма туратыр!'	kak aldıma turatır!'	dur artık benim önümde!"
Кыл-жирендей буудандын	Kıl-ciréndey buudandın	Derken Kıl-ciren yürük atın
чылбыр Ак-эркеч кармады,	çılbır Ak-érkéç karmadı,	Ak-erkeç yularından tuttu,
атынын башын бурду дейт.	atının başın burdu déyt.	atın başını çevirdi.
Арышың узун Алмамбет	Arışıñ uzun Almambét	Arştan uzun Almambet
ушу жерде турду дейт,	uşu cérde turdu déyt,	bu yerde atını durdurdu,
аттан түшө калды дейт.	attan tüşö kaldı déyt.	atından aşağıya indi.
Тоодай болгон Көкчө-кан	Tooday bolğon Kökçö-kan	Dağ gibi yüce Kökçö Han
'Өзүмнүн атын алмайт!' деп,	'Özümnün atın almayt!' dép,	"Benim atımı almadı!" dedi,
аттан түшпөй турду дейт.	attan tüşpöy turdu déyt.	kızdı atından inmedi.
Ак-эркеч катын айтты дейт:	Ak-érkéç katın ayttı déyt:	Ak-erkeç kadın dedi ki:
'Кызыл-суудун оюнда, төрөм,	'Kızıl-suudun oyunda, töröm,	"Kızıl su vadisinde, efendim,
Кытайлардын Эр Агыш, төрөм,	Kıtaylardın Ér Agış, töröm,	Çinlinin Er Agış'ı, efendim,
бир жылкыңды алганда, төрөм,	bir cılkıñdı alğanda, töröm,	atlarını almıştı, efendim,
көтүнөн чыккан куугының, төрөм,	kötünön çıkkan kuuğınıñ, töröm,	arkasından kovaladın, efendim,
бырыктатып салганда, төрөм!–	bırıktatıp salğanda, töröm!–	kaçmağa mecbur ettin, efendim!
Анда бир атың алгамын, төрөм!	Anda bir atıñ alğamın, töröm!	O vakit atını tutmuştum, efendim!
Кана бир мүүс чыкканы, төрөм?	Kana bir müüs çıkkanı, töröm?	Şimdi burnun mu büyüdü, efendim?
Иленин суун кыдырган, төрөм,	İlénin suun kıdırğan, töröm,	İli suyunda dolaşan, efendim,
такымың чеңгел сыдырган, төрөм!-	takımıñ çéñgel sıdırğan, töröm!-	baldırını çalılar sıyıran, efendim!
Анда бир атың алгамын, төрөм!	Anda bir atıñ alğamın, töröm!	O vakit atını tutmuştum, efendim!
Кана бир мүүс чыкканы, төрөм?	Kana bir müüs çıkkanı, töröm?	Şimdi burnun mu büyüdü, efendim?
Күндө ит агытып, куш салып, төрөм,	Kündö it ağıtıp, kuş salıp, töröm,	Her gün it salıp, kuş salıp, efendim,
күндө бир сапар кыласын, төрөм!-	kündö bir sapar kılasın, töröm!-	her gün bir sefer kılarsın, efendim!
Күндө бир атың аламын, төрөм!	Kündö bir atıñ alamın, töröm!	Her gün atını tutarım, efendim!
Кана бир муус чыкканы, төрөм?	Kana bir muus çıkkanı, töröm?	Nedir bu hiddetin şimdi, efendim?
Бейлиң неден тар болд'ай, төрөм,	Béyliñ néden tar bold'ay, töröm,	Merhametin neden daraldı, efendim,
берекең неден жок болду, төрөм?	bérekeñ néden cok boldu, töröm?	görüşün neden azaldı, efendim?
Алыстан келген беймандин, төрөм,	Alıstan kélgen béymandin, töröm,	Uzaktan gelen mihmanın, efendim,
атын бир туруп мен алсам, төрөм,	atın bir turup mén alsam, töröm,	atını şimdi tutuyorsam, efendim,
ичиңде бир тар эле, төрөм!'	içiñde bir tar éle, töröm!'	neden için sıkıldı, efendim?"
Анда айттың Көкчө-кан:	Anda ayttıñ Kökçö-kan:	Kökçö Han o zaman dedin ki:
'Наркты билген Ак-эркеч,	'Narktı bilgen Ak-érkéç,	"Kanun bilen Ak-erkeç,

наркты билген турбайбы?'	narktı bilgen turbaybı?'	en iyiyi bilmez mi?
Жндү билген Ак-эркеч,	Cndü bilgen Ak-érkéç,	Öğütle dolu Ak-erkeç,
жөндү билген турбайбы?'	cöndü bilgen turbaybı?'	en iyi öğüdü bilmez mi?"
Тоодай болгон Көкчө-кан	Tooday bolğon Kökçö-kan	Dağ gibi büyük Kökçö Han
тоңкоюп аттан түштү дейт,	toñkoyup attan tüştü déyt,	fırladı atından indi,
эшикти ача берди дейт,	éşikti aça bérdi déyt,	evin kapısını bir açarak
үйго бир кирип келди дейт.	üygo bir kirip kéldi déyt.	hemen evine girdi.
Буруксуган Ак-эркеч	Buruksuğan Ak-érkéç	Ona güzel Ak-erkeç
бир көкөр арак берди дейт,	bir kökör arak bérdi déyt,	bir tulum rakı getirdi,
чындырмалы көкөр, чыны чөчөк	çındırmalı kökör, çını çöçök	şıkırtılı tulumla çini çanakları
жүк бурчунан алды дейт,	cük burçunan aldı déyt,	denkten çıkarıp getirdi,
Көкчө-минен Алмамбет батырдын	Kökçö-minen Almambét batırd n	Almambet bahadır ile Kökçö'nün
астына коюп салды дейт,	astına koyup saldı déyt,	getirip önüne koydu.
бүрөө куюп берди дейт,	büröö kuyup bérdi déyt,	Biri rakıyı koyardı,
бүрөө сунуп берди дейт.	büröö sunup bérdi déyt.	öbürü de sunardı.
Буруксуган Ак-эркеч	Buruksuğan Ak-érkéç	Çok güzel Ak-erkeç de
отту жагып жиберип	ottu cağıp ciberip	ocağa ateşi koydu,
саңоор бир отко койду дейт,	sañoor bir otko koydu déyt,	semaveri ateşe koyup
ак-куйрук чайды салды дейт,	ak-kuyruk çaydı saldı déyt,	ak kuyruk çaydan da attı,
каймактан алып салды дейт,	kaymaktan alıp saldı déyt,	kaymaktan da alıp koydu,
канттан алып кошту дейт,	kanttan alıp koştu déyt,	sonra da şekerden attı,
алмасынан алды дейт,	almasınan aldı déyt,	elmalardan da aldı,
шекеринен куйду дейт,	şékerinen kuydu déyt,	içine şekerden kattı.
март-уулап чайды кайнатат.	mart-uulap çaydı kaynatat.	Çayı güzelce kaynattı,
'Көкчө-минен Алмамбет	'Kökçö-minen Almambét	Kökçö ile Almambet
ушулар мастар болот!' деп	uşular mastar bolot!' dép	sarhoş olacaklar diye
чайдан берип турду дейт,	çaydan bérip turdu déyt,	onun için çayı getirdi,
'Март-уулаган чайлары	'Mart-uulağan çayları	sarhoş etmeyen çaydan
мас кылбай масың кетип	mas kılbay masıñ kétip	sarhoşluğu giderir diye
турду!' дейт.	turdu!' déyt.	hep sundu.
Энде Көкчө айтты дейт:	Énde Kökçö ayttı déyt:	O zaman Kökçö dedi ki:
'Булгары жыттуу Буудай-бек,	'Bulğarı cıttuu Buuday-bék,	"Ey misk kokulu Buuday-bek,
буруксуган Ак-эркеч,	buruksuğan Ak-érkéç,	ey çok güzel Ak-erkeç,
кололуу кумган алыңар,	kololuu kumğan alıñar,	pirinç kaplı ibriği al da
колуна бейт болуңар:	koluna béyt boluñar:	ellerini yıkasın,
бедердү кумган алыңар,	bédérdü kumğan alıñar,	pirinç süslü ibriği al da
бетине бейт болуңар!	bétine béyt boluñar!	yüzünü yıkasın!
Кой семисин союңар!	Koy semisin soyuñar!	Koyunun yağlısını kestirin!
Алыстан келген Алмамбет	Alıstan kélgen Almambét	Almambet uzaktan geldi,
кол куушуруп туруңар!	kol kuuşurup turuñar!	el bağlayıp durun,
Бейман кана чоң үйгө	Béyman kana çoñ üygö	mihman hanı, büyük eve
алып барип киргискин!'	alıp barip kirgiskin!'	alıp götürün!"
Булгары життуу Буудай-бек	Bulğarı cittuu Buuday-bék	Misk kokulu Buuday-bek
буруксуган Ак-эркеч	buruksuğan Ak-érkéç	ile güzel Ak-erkeç
бириң эшик ашты дейт,	biriñ éşik aştı déyt,	birisi kapıyı açtı,
бириң төшөк салды дейт,	biriñ töşök saldı déyt,	diğeri yatağı yaptı,
алып барып киргисти.	alıp barıp kirgisti.	onu içeri götürdüler,
Кололуу кумган алды дейт,	Kololuu kumğan aldı déyt,	pirinç ibrikler ile
колуна бейт болду дейт,	koluna béyt boldu déyt,	elinin suyunu döktüler,
бедердү кумган алды дейт,	béderdü kumğan aldı déyt,	süslü ibrikler ile
бетине бейт болду дейт.	bétine béyt boldu déyt.	yüzünün suyunu döktüler,
Кой семисин сойду дейт,	Koy sémisin soydu déyt,	koyunun semizini kestirip
кол куушуруп турду дейт.	kol kuuşurup turdu déyt.	el bağlayıp durdular.
Жылуу жаап жаткызып	Cıluu caap catkızıp	Yatsın diye ısıttılar,

эм эшикке чыкты дейт.
Таң агарып атты дейт,
Күн кызарып чыкты дейт,
Алмамбет төшөктөн турду дейт.
Алмамбеттин астында
Көкчө турган экен дейт,
Күрөңчүнү минген экен дейт.
Томук бойлуу Күрөңчү
топурак басып жүгүрдү.
Батыр тууган чоң Көкчө
алтымыш желе миң кулун
чыбырата байлап салыптыр,
сексен желе сан кулун
жергелете байлап салыптыр.
Кайсы туу бээни сойорун билбей,
кайсы тукур атты сойорун билбей,
көп жылкынын арасында
ары-бери жүргөндө,
токмак жалдуу тор айгыр
ушунуң ала үргүндө
эки күйкүл бээ бар экен.
Көкчө жакындашып келгенде,
аркы-терки турушуп,
карсылдашып-тебишип,
бүрөнүн тарс-карды айрылып
кетт'иле,
Кан Көкчө бир ушуну сойд'эле.
Кан Алмамбет батырдын
башын ону-минен куттуктайт.
Көк Алмамбет батыр жүрдү дейт,
күн ороюн сурабайт,
түн ороюн сурабайт.
Кызыл чоктуу Ойротту
алып келип турду дейт.
Көкчөнүн жабыгынан май кылды,
жамы журтун бай кылды;
түндүгүнен май кылды,
түгел журтун бай кылды;
томогосун кайтты,
томаягын байтты;
келиңге кете байлатты,
кемпирге куйрук чайнатты.
Кан Алмамбет батырдын
түңгү жатакканасы
Айдар-кандын алтын
такта алдында болду,
күндүс аның жүргөнү
Какчөнүн үстү болду.
Телегейин тегис кылды,
теменесин болот кылды!
Көкчөнүң кашында жүргөн
кырк чоронун ичи күйдү дейт:
'Бу алыстан келген Алмамбет,
Капырдан чыккан Алмамбет,

ém éşikke çıktı déyt.
Tañ ağarıp attı déyt,
Kün kızarıp çıktı déyt,
Almambét töşöktön turdu déyt.
Almambéttin astında
Kökçö turğan éken déyt,
Küröñçünü mingen éken déyt.
Tomuk boyluu Küröñçü
topurak basıp cügürdü.
Batır tuuğan çoñ Kökçö
altımış céle miñ kulun
çıbırata baylap salıptır,
séksen céle san kulun
cérgelete baylap salıptır.
Kaysı tuu beeni soyorun bilbey,
kaysı tukur attı soyorun bilbey,
köp cılkınıñ arasında
arı-béri cürgöndö,
tokmak calduu tor ayğır
uşunuñ ala üründö
éki küykül bee bar éken.
Kökçö cakındaşıp kélgende,
arkı-térki turuşup,
karsıldaşıp-tébişip,
bürönün tars-kardı ayrılıp
kétt'ile,
Kan Kökçö bir uşunu soyd'éle.
Kan Almambét batırdın
başın onu-minen kuttuktayt.
Kök Almambét batır cürdü déyt,
kün oroyun surabayt,
tün oroyun surabayt.
Kızıl çoktuu Oyrottu
alıp kélip turdu déyt.
Kökçönün cabığınan may kıldı,
camı curtun bay kıldı;
tündügünen may kıldı,
tügel curtun bay kıldı;
tomoğosun kayttı,
tomayağın bayttı;
kéliñge kéte baylattı,
kémpirge kuyruk çaynattı.
Kan Almambét batırdın
tüñgü catakkanası
Aydar-kandın altın
takta aldında boldu,
kündüs anıñ cürgönü
Kakçönün üstü boldu.
Télegeyin tégis kıldı,
témenesin bolot kıldı!
Kökçönüñ kaşında cürgön
kırk çoronun içi küydü déyt:
'Bu alıstan kélgen Almambét,
Kapırdan çıkkan Almambét,

kapıdan dışarıya çıktılar.
Tan yeri ağarıp
gün kızarıp doğarken
Almambet yataktan kalktı.
Almambet'in karşısında
Kökçö gelmiş durmuştu.
Küröncü'ye binmişti,
bu yüksek ayaklı Küröncü,
toprak saçarak gitmişti.
Kahraman doğan Er Kökçö,
altmış iple bin tayı
sıra ile bağladı.
Seksen iple bir çok tayı
sıra sıra bağladı.
Hangi kısrağı kessin, bilmez,
hangi adi atı kessin, bilmez,
bir çok atın arasında
oraya buraya dolaştı,
bol yeleli kızıl sürüleri,
alaca beygir kümeleri
içinde iki küçük kısrak vardı.
Kökçö bunlara yaklaşınca
karşılıklı durdular,
karşılıklı tepiştiler,
birbirinden
ayrılınca
Han Kökçö bunları kestirdi.
Han Almambet bahadırın
başını bunlarla kutladı.
Almambet bahadır böyle yaşıyordu,
iyi günler midir, sormadan,
iyi geceler midir, sormadan.
Kor gibi yanan Oyrot'u
aldı buraya getirdi.
Kökçö'nün halkını semiz etti,
bütün yurdu zengin etti,
evin bacasına kadar yağ doldurdu,
bütün halkı zengin etti,
bürküt kuşunun başlığını süsledi,
fakirleri zengin etti,
gelinlere ipek kumaş bağlattı,
kocakarılara kuyruk çiğnetti,
Han Almambet bahadırın
gece yatacağı yer,
Aydar Han'ın altın
tahtı önüne kondu,
gündüz yürüdüğü yer,
Kökçö'nün önü oldu.
Her şeyi tamam kıldı,
çuvaldızını çelik kıldı!
Kökçö'nün etrafındaki
kırk yiğit bunu kıskandı.
"Uzaktan gelen Almambet,
kafirden çıkan Almambet,

төрөмүскө тең болду,	törömüskö téñ boldu,	hanımızla denk oldu,
кыркымыстан чоң болду!	kırkımıstan çoñ boldu!	kırkımızdan büyük oldu!
Батыр тууган Көкчө-кан	Batır tuuğan Kökçö-kan	Kahraman doğan Kökçö Han,
жөнсүс ишти кылмасын!	cönsüs işti kılmasın!	böyle haksız işler yapmasın!
Алыстан келген Капырды	Alıstan kélgen Kapırdı	Uzaktan gelen kafiri
кашынан чыгарып койсун!' деп	kaşınan çığarıp koysun!' dép	yanından atsın!" dediler,
кеңес кылды кырк чоро.	kéñes kıldı kırk çoro.	kırk yiğit böyle konuştular.
Бир түнү Кан Көкчө	Bir tünü Kan Kökçö	Bir gece han Kökçö
Буудай-бектин үйүндө	Buuday-béktin üyündö	Buuday-bek'in evine
конуп жаткан экен дейт.	konup catkan éken déyt.	gitmiş uyuyordu.
Таңа агарып атканда,	Tañа ağarıp atkanda,	Tan yeri ağarıp
күн кызарып чикканда,	kün kızarıp çikkanda,	gün kızarıp doğarken
Буудай-бек-минен турганда,	Buuday-bék-minen turğanda,	Buuday-bek ile kalktılar
улуу агасы Ак-кыяз	uluu ağası Ak-kıyaz	ağabeyi Ak-kıyaz
кичи иниси Көк-кыяз	kiçi inisi Kök-kıyaz	küçük kardeşi Kök-kıyaz
чоролордун жакшылары	çorolordun cakşıları	yiğitlerin en iyisi,
ак үйгө кирип келди дейт,	ak üygö kirip kéldi déyt,	gelip beyaz eve girdiler,
астына олтуруп калды дейт.	astına olturup kaldı déyt.	önlerine dikildiler.
Ак-кыяз чоро айтты дейт:	Ak-kıyaz çoro ayttı déyt:	Ak-kıyaz yiğit dedi ki:
'Жогортон келип бөөдөсүп,	'Coğorton kélip böödösüp,	"Bu uzaklardan gelip
кырк чородон өөдөсүп,	kırk çorodon öödösüp,	biz kırk yiğide baskın çıkan,
Кудай кылган кеңсинип,	Kuday kılğan kéñsinip,	Tanrı'nın yükseltip
төрөм-минен теңсинип,	töröm-minen téñsinip,	efendime denk ettiği Almambet,
батырымнын катынын	batırımnın katının	bahadırımızın karısı,
Ак-эркечтин төшөгүн	Ak-érkéçtin töşögün	Ak-erkeç'in yatağına
Алмамбет басып жүрөт!' дейт.	Almambét basıp cüröt!' déyt.	girmiş yatıyor!"
Көк-кыяз деген чоро айтты:	Kök-kıyaz dégen çoro ayttı:	Kök-kıyaz yiğit dedi ki:
'Мен-де көрүп жүргөмүн,	'Mén-de körüp cürgömün,	"Ben de görüp duyuyorum,
эм'эле бүрөө айтар деп жүргөмүн!'	ém'ele büröö aytar dép cürgömün!'	bir başkası gidip söyler diyorum!"
Булгары жыттуу Буудай-бек	Bulğarı cıttuu Buuday-bék	Misk kokulu Buuday-bek
ол да айтты канына:	ol da ayttı kanına:	o da hanına dedi ki;
'Мен-де билип жүрөмүн:	'Mén-de bilip cürömün:	"Ben de biliyorum:
Көкчө-канга мен айтсам,	Kökçö-kanğa mén aytsam,	Kökçö Han'a söylersem
"Күнүлүгү-минен айтат!" дейр-	"Künülüğü-minen aytat!" déyr-	beni kıskanç sanar diye,
аны айтпай жүрөмүн.'	anı aytpay cürömün.'	söylemedim, vazgeçtim."
Көкчө туруп айттың дейт:	Kökçö turup ayttıñ déyt:	Kökçö o vakit dedin ki:
'Алмамбетти чакырып келиңер!	'Almambétti çakırıp kéliñer!	"Çağırın bana Almambet'i,
Бу кылганын жазалайм!	Bu kılğanın cazalaym!	yaptığını cezalandırayım!
Ак-эркеч ийзанса(?),	Ak-érkéç iyzansa(?),	Ak-erkeç suçlu ise
база калып кескилеп жиберемин!'	baza kalıp késkilep ciberemin!'	parça parça edeyim!"
Көк-кыяз деген чоро барды.	Kök-kıyaz dégen çoro bardı.	Kök-kıyaz yiğit gitti,
'Асалау малийким!' деди.	'Asalau maliykim!' dédi.	"Selamunaleyküm!" dedi.
'Аликеме салау малийким!'	'Alikeme salau maliykim!'	O da "Aleykümselam!", dedi.
'Бу Алмамбет батырды	'Bu Almambét batırdı	"Bu Almambet bahadırı,
төрөм Көкчө чакырат!'	töröm Kökçö çakırat!'	efendim Kökçö çağırdı." dedi.
Алмамбет 'Барайн!' деди.	Almambét 'Barayn!' dédi.	Almambet : "Peki varayım!" dedi.
Алмамбет Айдар-канга айтты:	Almambét Aydar-kanğa ayttı:	Sonra Aydar Han'a dönerek:
'Ал'атекем Айдар-кан,	'Al'atekem Aydar-kan,	"Asil baba Aydar Han,
жабыгыңнан май кылдым,	cabığıñnan may kıldım,	zayıfları semiz ettim,
жамы туртуң бай кылдым;	camı turtuñ bay kıldım;	fakir halkı zengin ettim,
түндүгүңнен май кылдым,	tündüğüñnen may kıldım,	evin bacasına kadar yağ doldurdum,
түгел журтуң бай кылдым;	tügel curtuñ bay kıldım;	bütün kavmini zengin ettim,
томогоңду кайттым,	tomoğoñdu kayttım,	başları da hep düzelttim,
томаягың байттым;	tomayağıñ bayttım;	fakir halkı zengin ettim,

кемпирге куйрук чайнаттым,	kémpirge kuyruk çaynattım,	kocakarılara kuyruk çiğnettim,
келинге кете байлаттым-	kélinge kéte baylattım-	gelinleri süsledim,
кылганым милдет кылдымба,	kılğanım mildet kıldımba,	ben sözümde durmadım mı?
мениң кай жеримди кем таптың?	méniñ kay cérimdi kém taptıñ?	Neyimi eksik buldun?
Кечка ак теңге булум чачарда	Kéçka ak téñge bulum çaçarda	Hazinemi saçarken ben,
кызыл чоктуу Ойроттун	kızıl çoktuu Oyrottun	kor gibi yanan Oyrot'un
өңү бузук көрүнгөн,	öñü buzuk körüngön,	yüzünü asık gördüm ben,
кан өлтүрүп качарда	kan öltürüp kaçarda	hanlarını öldürünce
көзү бузук көрүнөт,	közü buzuk körünöt,	gözünü donuk gördüm ben.
эле (?) келген Көк-кыяз,	ele (?) kélgen Kök-kıyaz,	Şimdi gelen Kök-kıyaz'ın,
Көк-кыяздай чоронун	Kök-kıyazday çoronun	bu Kök-kıyaz yiğidin
өңү бузук көрүнөт,	öñü buzuk körünöt,	yüzü de öylesine asık,
көзү бузук көрүнөт-	közü buzuk körünöt-	gözü de öylesine donuk.
оңор шумдук кеп болбойт!	oñor şumduk kép bolboyt!	Fena söz getirmiş olacak!
Жакшылыктуу кеп болсо,	Cakşılıktuu kép bolso,	İyi söz getirmiş ise,
жана айтып келемин:	cana aytıp kélemin:	gelir sana söylerim.
жамандыктуу кеп болсо,	camandıktuu kép bolso,	Eğer fena bir söz ise
ошонон ары кетермин.	oşonon arı kétermin.	doğru oradan giderim,
Сак саламат болуп тыр!	Sak salamat bolup tır!	"Sağ selamet kal!" derim.
Сагынбай эсен болуп тыр!'	Sağınbay ésen bolup tır!'	Allah'a emanet ol, keder etme."
Каблан туугaн Алмамбет	Kablan tuuğan Almambét	Kaplan doğan Almambet
Кыл-жиренин минди дейт,	Kıl-cirénin mindi déyt,	Kıl-ciren'e binerek
кыл күбөсүн кийды дейт,	kıl kübösün kiydı déyt,	kıl zırhını giyindi,
омбу-домбу бастырып	ombu-dombu bastırıp	gümbür gümbür çekip gitti,
орд'аткандай болду дейт,	ord'atkanday boldu déyt,	atını ok gibi seğirtti, gitti,
көктү-минен кирди дейт,	köktü-minen kirdi déyt,	yüksek dağlardan indi,
койлот-минен чыкты дейт.	koylot-minen çıktı déyt.	dar geçitlerden geçti,
Кан Көкчөнүн үйүнө	Kan Kökçönün üyünö	Kökçö Han'ın evine varıp
аттан түшө калды дейт,	attan tüşö kaldı déyt,	attan inip
шиптеп кирип калды дейт.	şiptep kirip kaldı déyt.	acele içeri girdi.
Мурунгу жоругунда	Murunğu coruğunda	Bundan önceleri ata binip
Алмамбет үстүнө келгенде	Almambét üstünö kélgende	Almambet her gelişinde
чоролор дуу деп тура калычы,	çorolor duu dép tura kalıçı,	yiğitler haykırışarak ayakta dururdu,
төрөсү бу Көкчө	törösü bu Kökçö	efendileri Kökçö ise
оңдолуп олтура беричи.	oñdolup oltura bériçi.	onu yanına alırdı.
Кабылан тууган Алмамбет	Kabılan tuuğan Almambét	Kaplan doğan Almambet
салам айтып кирди дейт:	salam aytıp kirdi déyt:	selam verdi ve girdi.
тура калган чоро жок,	tura kalğan çoro cok,	Ayağa kalkan yiğit yok,
оңдоло берген төрө жок.	oñdolo bérgen törö cok.	oturacak yer veren yok.
Салам айтса, алике жок,	Salam aytsa, alike cok,	"Selam" dedi, "Aleyküm" yok,
алике-минен иши жок.	alike-minen işi cok.	"Aleyküm" ile işi yok.
Анда олтурган Кан Көкчө	Anda olturğan Kan Kökçö	Orada oturan han Kökçö
суңган бутун тартпады,	suñgan butun tartpadı,	ayağını toplamadı,
жумган көзүн ачпады.	cumğan közün açpadı.	yumulu gözünü açmadı.
Кара-кандын баласы	Kara-kandın balası	Kara Han'ın oğlu
кабылан тууган Алмамбет	kabılan tuuğan Almambét	kaplan doğan Almambet
мынау оттун башына,	mınau ottun başına,	tam ateşin başında
бу очактун кашына	bu oçaktun kaşına	saç-ayağın yanında
олтура калдың Алмамбет.	oltura kaldıñ Almambét.	oturup kaldı, Almambet.
Чоролорду караса,	Çorolordu karasa,	Yiğitlere baktı,
өңү бузук көрүнөт,	öñü buzuk körünöt,	yüzlerini asık buldu,
көзү бузук көрүнөт.	közü buzuk körünöt.	gözlerini donuk buldu,
Ак-кыяз чоро мыны айтты:	Ak-kıyaz çoro mını aytti:	Ak-kıyaz yiğit dedi ki:
'Бугүнгү алган саа жакшы,	'Bugüngü alğan saa cakşı,	"Bu gün alırsan iyi edersin,

бергени маа жакшы.	bérgeni maa cakşı.	ben de verirsem iyi etmiş olurum.
"Ат керек болсо, ат	"At kérek bolso, at	At lazımsa, gelsin
сурасын!" дейт!' деди	surasın!" déyt!' dédi	at istesin, dedi,
"Тон керек болсо, тон	"Ton kérek bolso, ton	giyim lazımsa, gelsin
сурасын!" дейт!' деди	surasın!" déyt!' dédi	giyim istesin, dedi,
"Калаганын алсын!" дейт!' деди	"Kalağanın alsın!" déyt!' dédi	başka ne alırsa alsın, dedi,
"Тилегенин алсын!" дейт!' деди.	"Tilegenin alsın!" déyt!' dédi.	istediği şeyi alsın, dedi."
Анда Алмамбет айтты:	Anda Almambét ayttı:	O vakit Almambet dedi ki:
'Ат арыган жери жок,	'At arığan céri cok,	"Atım yorgun değil,
тонум тоскон жери жок!-	tonum toskon céri cok!-	elbisem yırtık değil,
Бускан иши бузулсун,	Buskan işi buzulsun,	bozanların işi bozulsun,
жарыган киши жарылсын!	carığan kişi carılsın!	kötüler gebersin!
Ат кереги жок', деди,	At kéregi cok', dédi,	At bana lazım değil.
тон кереги жок!' деди.	ton kéregi cok!' dédi.	Elbise lazım değil" dedi.
Жерге аркы-терки чийди,	Cérge arkı-térki çiydi,	Yere bir çarpı işareti çizdi,
бычак кайтып кынына салды.	bıçak kaytıp kınına saldı.	bıçağı kılıfına koydu.
Төмөнгү жакта Көк-чоро айтты:	Tömöngü cakta Kök-çoro ayttı:	Öteden Kök-kıyaz dedi ki:
'Жогортон келип бөөдөсүп,	'Coğorton kélip böödösüp,	"Ey sen uzaklardan gelip
кырк чородон өдөсүп,	kırk çorodon ödösüp,	biz kırk yiğide baskın çıkan,
Кудай кылган кеңсинип,	Kuday kılğan kéñsinip,	Tanrı'nın da yükselterek
төрөм-минен теңсинип!-	töröm-minen téñsinip!-	efendimize denk yaptığı
бирим деген Кудайды	birim dégen Kudaydı	bir tek olan Tanrı'ya karşı
арсар кыла турбайсыңбы?	arsar kıla turbaysıñbı?	günah işlemedin mi?
Оолукма төрөм бар эди,	Oolukma töröm bar édi,	Benim efendim uludur,
төрөмнүн оолукмасы	törömnün oolukması	efendimin ululuğunu
кармап олтура'д'эле!	karmap oltura'd'éle!	almak için geldin sen!
Ак-эркеч катындан сурасаң,	Ak-érkéç katından surasañ,	Ak-erkeç kadını istedin,
бере турган болуп олтурбайт-п'эле?	bére turğan bolup olturbayt-p'éle?	kendini sana vermedi mi?
Рас рыс-кести жигит экесин!'	Ras rıs-késti cigit ékesin!'	Mutluluğu söndüren bir gençsin!"
Алмамбет анда айтты:	Almambét anda ayttı:	Almambet ona dedi ki:
'Кудай кылды аргам жок,	'Kuday kıldı arğam cok,	"Tanrı istedi, ne yapalım,
Күдрөт кылды чарам жок:	Küdröt kıldı çaram cok:	Kudret istedi, çarem yok.
келе бериң арактан!'	kéle bériñ araktan!'	Bana rakı verin!"
Арактан алып келдилер.	Araktan alıp kéldiler.	Rakı alıp geldiler.
Кабылан тууган Алмамбет	Kabılan tuuğan Almambét	Kaplan doğan Almambet
чыны-минен бешт'ишти.	çını-minen béşt'işti.	beş çanak dolusu içti.
Энди Көкчө ол айтты:	Éndi Kökçö ol ayttı:	O zaman Kökçö dedi ki:
'Ат керек болсо, Алмамбет,	'At kérek bolso, Almambét,	"Eğer at lazımsa,
ат сурап алсаң!' деди.	at surap alsañ!' dédi.	at vereyim Almambet.
'Тон керек болсо, Алмамбет,	'Ton kérek bolso, Almambét,	Elbise lazımsa
тонду сурап алсаң!' деди.	tondu surap alsañ!' dédi.	iste vereyim Almambet!"
Алмамбет батыр мыны айтат:	Almambét batır mını aytat:	Er Almambet şöyle dedi:
'Мен сурайн атыңды,	'Mén surayn atıñdı,	"Senden bir at istiyorum,
мен сурайн тонуңду!	mén surayn tonuñdu!	bir de elbise lutfet!
Белгелүүден бөшөө жок,	Bélgelüüden böşöö cok,	Tanınmışlardan beşi yok,
бейли алача сулуу жок:	béyli alaça suluu cok:	boyu kısalar güzel olamaz.
айтылуудан алтоо жок,	aytıluudan altoo cok,	Meşhurların altısı yok,
алдаганча сулуу жок!	aldağança suluu cok!	aldatmakla güzellik kazanılmaz!
Алдың эледаң-минен,	Aldıñ éledañ-minen,	O gece şerefimle karşıladın.
алтымыш тогус мал-минен,	altımış toğus mal-minen,	Altmış dokuz mal verdin,
жемдедин эле жетмиш	cémdedin éle cétmiş	yetmiş batman
батман нан-минен,	batman nan-minen,	yemle besledin,
чаптың эле ала шалбырт жас-минен,	çaptıñ éle ala şalbırt cas-minen,	alaca sırtlı baharda gitmiştik,
келдиң эле коңур салкын күс-минен-	kéldiñ éle koñur salkın küminen-	ılık son baharda geri geldik.

кырк адам боюң бар эди,
кыл куйрук тай жок эди!-
Текечинин тердебес,
алтын билек, жес туяк,
Көк-алаң берчи, минейн!
Көк-күбөң берчи, бийкайн!
Кара бою киш телпек
башыма берчи, кийейн!
Өкчөсү карыш көк жеке
бутума берчи, кийейн!
'"Сура!" десең, мына экен,
"Тиле!" десең, мына экен!'
Көкчө туруп мыны айтты:
'Көк-аладан көп эле,
сар'аладан сан эле-
кайсы, кайсы көк-ала,
кайсы, кайсы сар'ала?'
Энди Алмамбет батыр айтты дейт:
'"Көкүрөктө жаным бир", досум,
"Көмөкөйдө тилим бир", досум!
Октолуу да малым бир,
бокчолуу да тонум бир!
Айтпайнча билбейсин,
ачпайнча көрбөйсүн-
Мен башынан айтайн!
Текечи-мерген жаш калган,
Текечи кула тай калган,
Коңурбай соргок чал калган-
ошу Текечинин тердебес,
алтын билек, жес туяк,
мустакка тууган Көк-алаң,
Көк-алаң берчи! Минейн!
Көк-күбөң берчи! Кийейн!
"Сура!" десең, мына экен!'
Энди Көкчө айтты дейт:
'Жогортон келип бөөдөсүп,
кырк чородон өдөсүп,
Кудай кылган кеңсинип,
төрө-минен теңсинип,
Көк-аланы бу сурап,
көттү саа ким берди?
Сар'аланы бу сурап,
санды саа ким берди?
Башына камчы үргүн!
Жакасын калың тийргин!
"Чык!" дегенде, ит кетейт-
Алмамбет, Калмак, не кетпейт?'
Алмамбет турган арактан
чыны-минен бешти ичип жиберди,
ана туруп айтты, деди:
'Аргы бир атаң Камбар-кан,
бериң атаң Айдар-кан,
Айдар-кандын баласы
айлаңгыс тууган Эр Көкчө,

kırk adam boyuñ bar édi,
kıl kuyruk tay cok édi!-
Tékéçinin térdebes,
altın bilék, cés tuyak,
Kök-alañ bérçi, mineyn!
Kök-küböñ bérçi, biykayn!
Kara boyu kiş télpek
başıma bérçi, kiyeyn!
Ökçösü karış kök céke
butuma bérçi, kiyeyn!
'"Sura!" déseñ, mına éken,
"Tile!" déseñ, mına éken!'
Kökçö turup mını ayttı:
'Kök-aladan köp éle,
sar'aladan san éle-
kaysı, kaysı kök-ala,
kaysı, kaysı sar'ala?'
Éndi Almambét batır ayttı déyt:
'"Köküröktö canım bir", dosum,
"Kömököydö tilim bir", dosum!
Oktoluu da malım bir,
bokçoluu da tonum bir!
Aytpaynça bilbeysin,
açpaynça körböysün-
Mén başınan aytayn!
Tékéçi-mérgén caş kalğan,
Tékéçi kula tay kalğan,
Koñurbay sorğok çal kalğan-
oşu Tékéçinin térdebes,
altın bilék, cés tuyak,
mustakka tuuğan Kök-alañ,
Kök-alañ bérçi! Mineyn!
Kök-küböñ bérçi! Kiyeyn!
"Sura!" déseñ, mına éken!'
Éndi Kökçö ayttı déyt:
'Coğorton kélip böödösüp,
kırk çorodon ödösüp,
Kuday kılğan kéñsinip,
törö-minen téñsinip,
Kök-alanı bu surap,
köttü saa kim bérdi?
Sar'alanı bu surap,
sandı saa kim bérdi?
Başına kamçı ürgün!
Cakasın kalıñ tiyrgin!
"Çık!" dégende, it kéteyt-
Almambét, Kalmak, né kétpeyt?'
Almambét turğan araktan
çını-minen béşti içip ciberdi,
ana turup ayttı, dédi:
'Arğı bir atañ Kambar-kan,
bériñ atañ Aydar-kan,
Aydar-kandın balası
aylañgıs tuuğan Ér Kökçö,

Kırk adam boyun vardı ama
bir kıl kuyruk tayın yoktu.
Tekeçi'nin altın bilekli
bakır tırnaklı binek atını
Kök-ala'nı ver bineyim!
Mavi zırhını ver giyeyim!
Kara samur kalpağı ver,
başıma geçireyim!
Ökçesi yüksek çizmeyi ver,
ayağıma geçireyim.
İşte dedin, istediğim bu,
dile dedin, dileğim bu!"
Kökçö kalkıp şöyle dedi:
"Kök alaca atım pek çok,
sarı alaca atım da çok,
hangi kök-alacayı istiyorsun,
hangi sarı alacayı?"
Er Almambet şöyle dedi:
"Göğsümde canım bir, dostum,
ağzımda dilim bir, dostum,
yularda hayvanım bir,
bohçada elbisem bir!
Söylemeyince bilmezsin,
açmayınca görmezsin.
Ta başından anlatayım!
Tekeçi henüz genç idi,
Tekeçi henüz soluk bir tay idi,
Konur-bay, bu eski obur
işte Tekeçi'nin bu beygirini
altın bilekli, bakır tırnaklı,
karlı dağlarda doğan
bu Kök-ala'yı ver bineyim!
Gök zırhını ver giyeyim!
İstediğim budur işte!"
Buna Kökçö şöyle dedi:
"Ey uzaklardan gelip de
kırk yiğide baskın çıkan,
Allah'ın da yükselttiği
efendi ile denk ettiği,
bu adam Kök-ala'yı istiyor,
ardını sana kim verir?
Sarı-ala'yı istiyor,
budunu sana kim verir?
Başına kamçı vurun!
Sen de gel yakasından tut!
Çık deyince it çıkar gider,
Almambet bu Kalmuk niçin gitmez?"
Almambet duran rakıdan
beş çanak dolusu içiverdi.
Sonra kalkıp şöyle dedi:
"Büyük baban Kambar Han.
kendi baban Aydar Han,
ey bu Aydar Han'ın oğlu
dönek doğan Er Kökçö,

бербесең типти берен кал!	bérbeseñ tipti béren kal!	vermez isen hasisliğinle kal!
Айдар-кандын Көк-күбө	Aydar-kandın Kök-kübö	Aydar Han'ın zırhı acaba
коржунунда турбайбы?	korcunuñda turbaybı?	torbanda durmuyor mu?
Алыска киши угарга,	Alıska kişi uğarğa,	Uzaktakiler seziyorlar,
жакын киши көрөргө,	cakın kişi körörgö,	yakındakiler görüyorlar.
"Бердим!" деген бир	"Bérdim!" dégen bir	Verdim, diye, ağzından
оозыңнан чыксачы!	oozıñnan çıksaçı!	bir çıkarsana!
Кара бою киш телпек	Kara boyu kiş télpek	Kara samur kalpağın da
коржунунда турбайбы?	korcunuñda turbaybı?	heybende durmuyor mu?
Мен алсам албай кылайн!	Mén alsam albay kılayn!	Alsam onu olmaz mı?
Мен кийсем кийбей кылайн!	Mén kiysem kiybey kılayn!	Giysem onu olmaz mı?"
Көкчө анда айтты дей'ди:	Kökçö anda ayttı déy'di:	Kökçö o zaman şöyle dedi:
'Жогортон келип бөөдөсүп,	'Coğorton kélip böödösüp,	"Uzaklardan gelen
кырк чородон өдөсүп,	kırk çorodon ödösüp,	kırk yiğide baskın çıkan,
Кудай кылган кеңсинип,	Kuday kılğan kéñsinip,	Allah'ın da yükselterek,
эми өзүм-минен теңсинип,	émi özüm-minen téñsinip,	kendime denk yaptığım
Көк-аланы бу сурап,	Kök-alanı bu surap,	bu adam Kök-ala'yı istiyor,
көттү саа ким берди?	köttü saa kim bérdi?	kıçını sana veren kim?
Сар'аланы бу сурап,	Sar'alanı bu surap,	Sarı-ala'yı istiyor,
санды саа ким берди?	sandı saa kim bérdi?	budunu sana veren kim?
"Чык!" дегенде, ит кетейт-	"Çık!" dégende, it kéteyt-	Çık, deyince it çıkar gider,
Алмамбет, Калмак, не кетпейт?'	Almambét, Kalmak, né kétpeyt?'	Almambet bu Kalmuk niçin gitmez?
Арышың узун Алмамбет	Arışıñ uzun Almambét	Arştan uzun Almambet
күлүп салып жиберди:	külüp salıp cibérdi:	gülümseyerek şöyle dedi:
'Атаңнын көрү, ит Көкө!	'Atañnın körü, it Kökö!	"Uğursuz, it Kökçö!
Сакалың толган бит, Көкчө!	Sakalıñ tolğan bit, Kökçö!	Sakalı bitle dolu Kökçö!
Кабырга жаап бит уксун!	Kabırğa caap bit uksun!	Arkandaki bitler duysun!
Каңкылдап бир үргөп ит уксун!	Kañkıldap bir ürgöp it uksun!	Havlayan köpekler duysun!
Атаңнын көрү, ит Көкчө!	Atañnın körü, it Kökçö!	Uğursuz, it Kökçö!
Сакалың толган бит, Көкчө!	Sakalıñ tolğan bit, Kökçö!	Sakalı bitle dolu Kökçö!
Королунуң ит баскан,	Korolunuñ it baskan,	Ahırlarına köpek dolsun!
котогуң башын бит баскан!	kotoğuñ başın bit baskan!	Aşağı tarafına bit dolsun!
Кебичиңди тикпесем	Kébiçiñdi tikpesem	Pabucunu dikmez isem,
сениң кемпириңди сикпесем;	séniñ kémpiriñdi sikpesem;	karın ile yatmaz isem,
кылычыңды тикпесем,	kılıçıñdı tikpesem,	kılıcını kırmaz isem,
кыс келиниңди сикпесем;	kıs kéliniñdi sikpesem;	gelininle yatmaz isem,
эшигиңнин көнчөк	éşigiñnin könçök	kapındaki ipleri ben
кылыч-минен буспасам,	kılıç-minen buspasam,	kılıcımla koparmazsam,
төтөгөлүү бос үйүң	tötögölüü bos üyüñ	boz renkli süslü evini
төшкө сүрөй салбасам;	töşkö süröy salbasam;	topraklara sürmez isem,
эркимсиген эриңди	érkimsigen ériñdi	korkusuz erlerini
камчыга чэнеп кырбасам	kamçığa çénep kırbasam	kamçılayıp kırmaz isem
"Алмамбет" атым курусун!	"Almambét" atım kurusun!	Almambet adım kurusun!
Улуу кысың кичүби,	Uluu kısıñ kiçübi,	Büyük kızının küçüğü,
кичү кысың улуубы,	kiçü kısıñ uluubı,	küçük kızının büyüğü,
ортосунда олтуган	ortosunda oltuğan	ortada bulunan,
алты жашар Көрпө-жан	altı caşar Körpö-can	altı yaşındaki Körpö-can'ı
ач билектен албасам,	aç bilekten albasam,	ince bileğinden tutmazsam,
Манастайн төрөмө	Manastayn törömö	Manas denen efendime
соогатка кармап бербесем	sooğatka karmap bérbesem	götürüp hediye etmezsem
мениң "Алмамбет" атым курусун!	méniñ "Almambét" atım kurusun!	Almambet namım kurusun!
Кыска желең кыйбасам,	Kıska céleñ kıybasam,	Kısa yuları koparmazsam,
узун желкаң жийбасам-	uzun célkañ ciybasam-	uzun yuları sarmazsam,
мениң "Алмамбет" атым курусун!	méniñ "Almambét" atım kurusun!	Almambet namım kurusun!

Көктү жерде жылкыңды
коскоп айдап чакпасам,
жылга жерда жылкыңды
жылдырып айдап чыкпасам,
добулбашты какпасам,
чылмарданды чалбасам-
мениң "Алмамбет" атым курусун!
Айттырып бербес Көк-алаң
астыңнан алып минбесем-
суратып бербес Көк-алаң
суурун алып минбесем-
мениң "Алмамбет" атым курусун!
Кош-куна Көкчө аман бол!
Ант-жерт сениң мойнуңа
мен антыңнан кутулдум!'
Кабылан тууган Алмамбет
Кыл-жиренди минди дейт,
кыл-күбөнү кийди дейт,
Алмамбет энди жүрүп чыкты дейт.
Калың Найман көп журттан
"Кадырын билет!" деп алган,
оорчын Найман көп журттан
"Ого'ло сулуу!" деп алган,
Кара-чачнын үйүндө
Ак-эркеч чачын жийп жаткан.
Эринен калган Кара-чач
тиши кетик экен,
көөнү жетик экен,
үйүндө чачын жийп алган,
Ак-эркечке ол айткан:
'Ат аяр аяш болсочу?
Тон аяр аяш болсочу?-
Кара-кандын баласы
кабылан тууган Алмамбет
кетип бара жатыры.'
Буруксуган Ак-эркеч
башындагы мандиле
башынан алып кийди дейт,
оң чачын жийп алды,
оң чекеге бурду дейт,
сол чачын жийп алды,
сол чекеге бурду дейт.
Алтындан чачпак бир кучак
ай куйрукка салды дейт,
күмүтен чачпак бир кучак
күн куйрукка салды дейт.
Күдөрүдөй былкылдап,
күчү иттей чыңкылдап,
күлсө тиши күрөктөй кашкайып,
күймөнсө жыпар жыттанып,
жаш козудай торолуп,
согунчогу чачын оролуп,
кан баласы Ак-эркеч
эм эшикке чыкты дейт,

Köktü cérde cılkıñdı
koskop aydap çakpasam,
cılğa cérda cılkıñdı
cıldırıp aydap çıkpasam,
dobulbaştı kakpasam,
çılmardandı çalbasam-
méniñ "Almambét" atım kurusun!
Ayttırıp bérbes Kök-alañ
astıñnan alıp minbesem-
suratıp bérbes Kök-alañ
suurup alıp minbesem-
méniñ "Almambét" atım kurusun!
Koş-kuna Kökçö aman bol!
Ant-cért séniñ moynuña
mén antıñnan kutuldum!'
Kabılan tuuğan Almambét
Kıl-ciréndi mindi déyt,
kıl-kübönü kiydi déyt,
Almambét éndi cürüp çıktı déyt.
Kalıñ Nayman köp curttan
"Kadırın bilet!" dép alğan,
oorçın Nayman köp curttan
"Oğo'lo suluu!" dép alğan,
Kara-çaçnın üyündö
Ak-érkéç çaçın ciyp catkan.
Érinen kalğan Kara-çaç
tişi kétik éken,
köönü cétik éken,
üyündö çaçın ciyp alğan,
Ak-érkéçke ol aytkan:
'At ayar ayaş bolsoçu?
Ton ayar ayaş bolsoçu?-
Kara-kandın balası
kabılan tuuğan Almambét
kétip bara catırı.'
Buruksuğan Ak-érkéç
başındağı mandile
başınan alıp kiydi déyt,
oñ çaçın ciyp aldı,
oñ çékege burdu déyt,
sol çaçın ciyp aldı,
sol çékege burdu déyt.
Altından çaçpak bir kuçak
ay kuyrukka saldı déyt,
kümüten çaçpak bir kuçak
kün kuyrukka saldı déyt.
Küdörüdöy bılkıldap,
küçü ittey çıñkıldap,
külsö tişi küröktöy kaşkayıp,
küymönsö cıpar cıttanıp,
caş kozuday torolup,
soğunçoğu çaçın orolup,
kan balası Ak-érkéç
ém éşikke çıktı déyt,

Otlaktaki sürülerini
ürkütüp kaçırmazsam,
dere yatağındaki sürülerini
sürüp de götürmezsem,
şahin davuluma vurup
davulumu çalmazsam
Almambet namım kurusun!
Yalvartıp da vermediğin Kök-ala'nı
altından alıp binmezsem,
yalvartıp da vermediğin Kök-ala'nı
sürüp götürüp binmezsem
Almambet namım kurusun!
Dostum Kökçö, Allah'a emanet ol!
İçtiğimiz andlar boynuna olsun!
Ben andımdan kurtuldum!"
Kaplan doğan Almambet
Kıl-ciren'e atladı,
kıl zırhını giyindi,
Almambet çıkıp gitti.
Kalabalık Nayman'ın yurdundan
herkes beğenir diyerek
kalabalık Nayman'ın yurdundan
çok güzel diyerek
Kökçö'nün aldığı Ak-erkeç,
Kara-çaç'ın evinde saçını örüyordu.
Kocasından dul kalan Kara-çaç'ın
dişleri hep çürük idi,
fakat aklı uyanık idi.
Evde saçlarını ören
Ak-erkeç'e şöyle dedi:
"İleriyi gören dost için bir at nedir ki?
İleriyi gören dost için elbise nedir ki?
Kara Han'ın oğlu
kaplan doğan Almambet
kalkmış gidiyor."
Gayet güzel Ak-erkeç
baş örtüsünü
aldı başına örttü.
Sağ saçını alarak
sağ tarafına bağladı.
Sol saçını alarak
sol tarafına bağladı.
Saç örgülerinin altın süsü bir kucak
kuyruğuna ay toka taktı,
saç örgülerinin gümüş süsü bir kucak
kuyruğuna güneş toka taktı.
Ceylan gibi titreyip,
yavru köpek gibi bağırdı.
Gülünce kürek gibi dişleri parıldadı,
nefes alınca miskler saçtı,
yavru kuzular gibi oynaştı,
halkalarına saçı dolaştı,
han evladı Ak-erkeç
kapıdan dışarı çıktı.

Алмамбеттей батырдын
астынан кыя басып чыкты дейт.
Ак-эркеч энди айттың:
'Салам айтмак систе
жок, аяш,
Алик бир бермек бисте
жок, аяш!
Астыңнын башын бура тур,
ошу жерге тура тур!
Мен төрөмө кирейн!
Көк-ала сурап көрөйн!
Көк-күбө сурап көрөйн!
Кессең дагы, Алмамбет,
мине кеткин Көк-ала!
Кессен дагы, Алмамбет,
кийсең дагы Көк-күбө-
кийе кеткин, Алмамбет!'
Атынын башын бурду дейт,
Алмамбет ошу жерде турду дейт.
Ак-эркеч үйдө кирип келди
'Эр Көкчө, төрөм, ай!
Эрдигиң бардыр, эсиң жок,
эштеңке-минен ишиң жок!
Ат аяр аяш болсочу?
Тон аяр аяш болсочу?
"Көк-аладан аяйм!" деп
көп жылкыдан айрылдың,
"Бир жылкыдан аяйм!" деп
бир талайдан айрылдың!
Күн эзептеп олтурсам,
түн эзептеп олтурсам,
Алмамбет келген айы ошу экен.
Алмамбет кетип барган,
эшикке чыга калып карасам,
мал бериштем барысы,
жан бериштем барысы
көтүнөн чыгып бара жатыр.
Бүгүн айдын жетиси,
эртен айдын сегиси,
Көк-аланды бербесең,
түптү сен берен кал!
Бүгүн алдап-соолап түшүргүн!
Эртен айдын сегиси,
сегисинде бир үйүңнөн чыгарычи-
жылдысың оңоп алыптыр,
жылдысың оң ийнине салыптыр!
Бел айлана бергенче,
белдей кызыл тал бүткөн,
бир эшиң Кудай жар бүткөн:
үй айлана бергенче,
үйдөй кызыл тал бүткөн,
Кожо Кыдыр жар бүткөн!
Жүргөн жери бак болуп,
эшиң бир Кудайга жак болуп!

Almambéttey batırdın
astınan kıya basıp çıktı déyt.
Ak-érkéç éndi ayttıñ:
'Salam aytmak siste
cok, ayaş,
Alik bir bérmek biste
cok, ayaş!
Astıñnın başın bura tur,
oşu cérge tura tur!
Mén törömö kireyn!
Kök-ala surap köröyn!
Kök-kübö surap köröyn!
Késseñ dağı, Almambét,
mine kétkin Kök-ala!
Késsen dağı, Almambét,
kiyseñ dağı Kök-kübö-
kiye kétkin, Almambét!'
Atının başın burdu déyt,
Almambét oşu cérde turdu déyt.
Ak-érkéç üydö kirip kéldi
'Ér Kökçö, töröm, ay!
Érdigiñ bardır, ésiñ cok,
éşteñke-minen işiñ cok!
At ayar ayaş bolsoçu?
Ton ayar ayaş bolsoçu?
"Kök-aladan ayaym!" dép
köp cılkıdan ayrıldıñ,
"Bir cılkıdan ayaym!" dép
bir talaydan ayrıldıñ!
Kün ézeptep oltursam,
tün ézeptep oltursam,
Almambét kélgen ayı oşu éken.
Almambét kétip barğan,
éşikke çığa kalıp karasam,
mal bériştem barısı,
can bériştem barısı
kötünön çığıp bara catır.
Bügün aydın cétisi,
érten aydın ségisi,
Kök-alañdı bérbeseñ,
tüptü sén béren kal!
Bügün aldap-soolap tüşürgün!
Érten aydın ségisi,
ségisinde bir üyüñnön çığarıçı-
cıldısıñ oñop alıptır,
cıldısıñ oñ iynine salıptır!
Bél aylana bérgençe,
béldey kızıl tal bütkön,
bir éşiñ Kuday car bütkön:
üy aylana bérgençe,
üydöy kızıl tal bütkön,
Koco Kıdır car bütkön!
Cürgön céri bak bolup,
éşiñ bir Kudayğa cak bolup!

Kahraman Almambet'in
karşısına giderek
ona şöyle söyledi:
""Selam" demek size
yakışmaz, efendim,
selamınızı almak bize
yakışmaz, efendim!
Gel atının başını çevir,
kal burada, gitme sen.
Efendime gideyim ben,
Kök-ala'yı isteyeyim,
gök zırhı da isteyeyim.
Sen gidersen Almambet,
Kök-ala'ya bin de git,
sen gidersen Almambet
mavi zırhı giyin de git,
öylece git Almambet!"
Atının başını çevirdi,
durdu orada Almambet.
Ak-erkeç eve girdi:
"Ey Er Kökçöm, ey efendim,
erkekliğin var ama aklın yok,
bir hiç ile uğraşıyorsun.
Bir at yüzünden dostluk bozulur mu?
Elbise yüzünden dostluk bozulur mu?
Bir Kök-ala'yı sakınayım derken
bir çok attan oldun,
sürüyü sakınayım derken
bir çok sürüden oldun!
Günleri sayacak olursam,
geceleri sayacak olursam
Almambet geleli bir ay olmuş.
Şimdi Almambet gidince,
kapıdan çıkınca gördüm ki
hayvanların meleği
hep canların meleği
çıkmış arkasından gidiyor.
Bu gün ayın yedisi,
yarın ayın sekizi,
Kök-ala'nı vermezsen
mahvolup gideceksin sen!
Bu gün söyle de burada kalsın!
Yarın ayın sekizi,
sekizinde bırak gitsin,
yıldızın beğenip almıştır,
sonra da sağ omzuna almıştır.
Dağ belini dolanıncaya kadar
bel boyu kızıl söğüt çıkar,
Allah senin yardımcındır.
Evin etrafını dolaşıncaya kadar
ev boyu kızıl söğüt çıkar,
Hızır yardımcındır.
Yürüdüğün yer bağ olur,
Allah istediğini yapar.